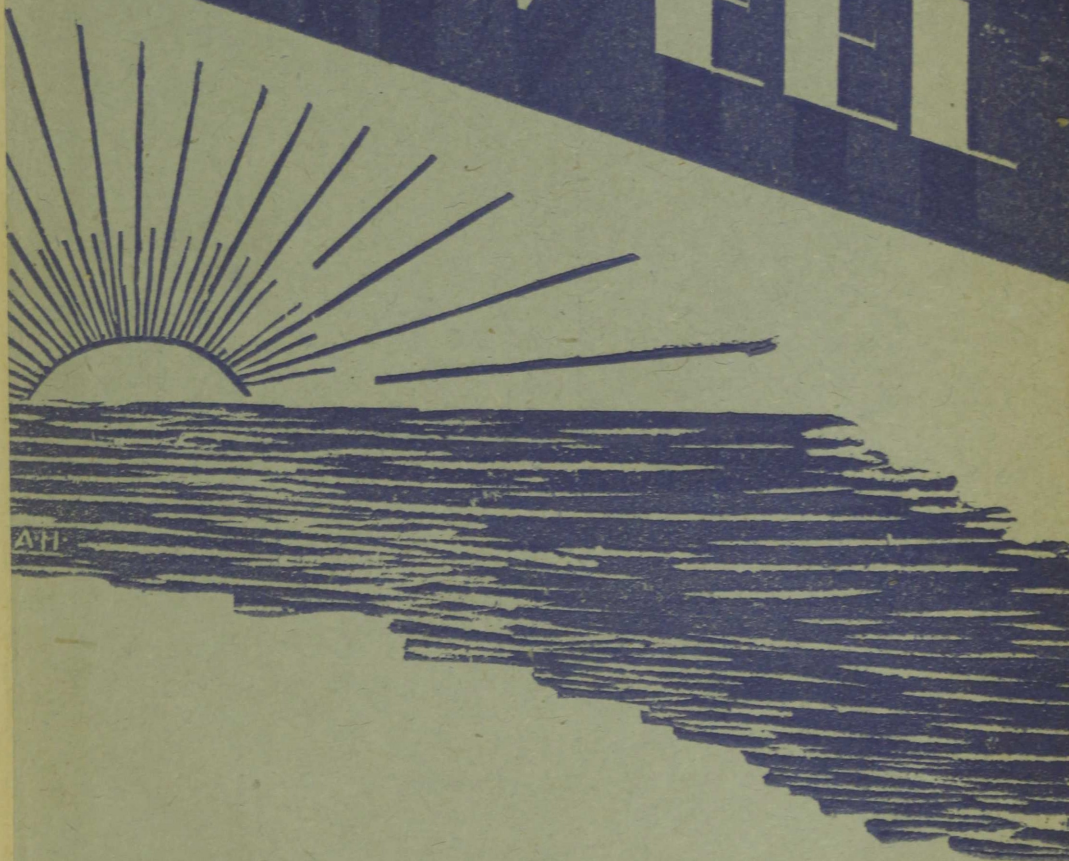

T. HEINI

KOIDV EEL

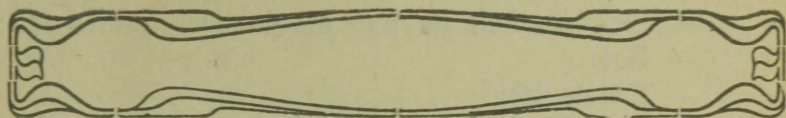
A. SEEMANN · HARVAS.

T. HEINI.

KOIDU EEL

:—: Jutustus tööliste elust 1912—1917. :—:

:—: A. Seemanni kirjastus, Narwas, 1922. :—:

I.

Päikene oli paistnud fogu päewa nii palawalt, et õhtu eel majade seinad ja paed kõnniteel alles kuumusest õhetasid.

Wabriku wahelisel kitsal tänaval pahmised paar poistest tulises tolmus. Nende jalaääred ja näod olid päikese läes pruuniks kõrwenud, juuksed katmata peas paistsid walged kui kõige puhtamad linad.

Wabriku wärawate lähedal lasingu otsa peal istus juba tükk aega laiarinnaline noormees.

Ta kandis õhukest sinist bluusi, mis wöökohalt musta keerutatud paelaga ümber keha kinnitatud. Peas oli kerge wiltkaabu, mille ääre alt tumedad juuksesalgud istuja kumera otsaesisele langesid. Nägu oli päiwitamata ja ilus.

— Hei, poisid, tulge siia! — hüüdis noormees ja tolmus paterdajad poistekesed tulid argelt lähemale.

— Kas julgete wärawa wahilt küsima minna, millal töölised õhtule saavad?

Poisid waikisid. Nende wasekarwalisi nägusid kattis puna.

— Ei me julge..., wastas wiimaks suurem.
— Wärawawaht on kuri mees. Kord kui jälle ijale wastu tulime, kihutas meid lepiga wabriku wärawast minema.

— So—oh. Teie isa käib siis Ruusneri juures tööl?

— Jah.

— Dotate teba?

— Jah. Me jookseme temale igal õhtul vastu.

— Kas ema lubab kodust nii kaugele minna?

— Meil polegi ema. Anni üksi on kodus.

— Kes see Anni on?

— Meie õde.

— Knidas sinu nimi on?

— Woldemar.

— Minu nimi on Saks, — ruttas vähem pois
ennast tutvustama.

— Wõi Saks oled?! Tubli pois! Kui tugewad käe-
warred sul on. Hakkad wist sepaks, kui suureks saad —
mis?

Noormees tõusis üles ja silitas naerdes poisitse
pead. — Kes on siis sinu isa? — küsis.

— Ja nimi on Jaan Wiilup.

— Tõesti?! Siis tunnen ma teie isa... Kui ta õhtule
tuleb, siis ütlege, et üks külaonu temaga kõneleda tahab,
— kas ütlete?

Poisitšesed lubasid seda. Noormees käis mõttes kõnni-
teel edasi tagasi. Kõneles endamisi:

— Kas need tõesti Wiilupi lapsed peatsid olema.
Kui Peterburki läksime, oli neil ainult üks tütreke, aga
pea! — Selle nimi oli ju Anni. Jah, seal pole kahtlust.
Warsti saan ma oma isa sõbraga kokku...

Teinase fireen huikas wika lameda tooni lämmi
õhtu. Wärawatest pahwatas tööliste parw tänavale.

Poisitšesed tormasid õhtule ruttajate hulka ja tammusid
peagi ühe wanapoolse mehe kaelkõrwale, kes naerusel näol
wastutulejatele midagi kõneles.

— Näe, see onu tahtis sinuga kõneleda! — hüüdsid
poisid, kui jõudsid nooremehe kohale.

— Kes? Kes tahtis kõneleda? Ah teie. Ma küll ei
tunne?

Wiilup silmitses kahtlase pilguga wõdrast, kes termi-
tuseks lätt sirutas.

— Minu nimi on Saare.

— Mis?! Wana Saare Juhani poeg? Kas Arnold wõi?

— See ma olen.

— Pagana päralt! Suureks meheks kaswanud; ei tunne ärogi. Kui meie linnas weel elasid, olid samasu-
gune põmrat, kui need siin. Aga kes find nii ootamalt
Piiterist siia paiskas? Wana Juhani on muidugi ka siin?
Nooremehe nägu omas kurbliku ilme.

— Pole mul isa enam...

— Toh—oh! Surnud wõi?

— Glab. Aga Siberi kaewandustes...

— Wõi nii... Saadeti külmale maale, muidugi, noh
saan aru mispäraft, eks ole?

Saare waatas korrafs ringi

— Jah, neid tabati salakoosolekult.

— Seda ma arwasin. Juhani oli ju nuhtidele Tal-
linnas juba pinnaks filmas. Oli tema mees... Wäsimata
ja julge.. Praegu tuleb meele kuidas ta kord esimesel
mail shandarmi sadulast maha tõmmas, wupsti!.. Wõi nüüd
waene mees sunnitööl...

— Aga sinna ta ei jää.

Saare kahtwanud näkku läbi erutuse puna. Tema
hinge õh! puutus nagu tuline aur Wiilupi palet, kui kä-
histas wiimasele kõrwa sisse:

— Warsti langewad ahelad, mis juunitöölisi kârude
külge köidawad... Warsti peksawad kurnatute kâed kõik
wangiforkad ja piinatambriid pihuks ja põrmuks.

— Oh poeg... Waiti, waiti sellest... — Jõhistas
Wiilup ja surus oma pojakeste kâelefed tugewamini oma
karedasse pihtu.

— Astud ehk minu poole sisse; ma elan Lillekülas.

— Tänan. Ma tahtsingi teiega pikemalt kõnelda...

— Râgime juba „fina“, — ütles Wiilup naeratades.

— Wana Tuhhaniga olime kui mennad, efs me aja läbi nagu isa ja poeg, mis „teietamist“ siin waja.

— Dlgu nii kuidas soowid, — ütles Saare aukar- tusega selle wanamehe pleekinud nägu waadates. Sellest mehest oli tema isa rääkinud kui kõige paremast sõbrast ja seltsimehest.

Nad läksid üle heinamaa ja jõudsid ühe uue maja ette, mille telbris oli Wiilupi korter.

— Siin elame. Poole tundi näitab päike enne loojaminekut meile selle afnakese läbi oma palet; kui wi- mane aeg, siis kogub tuppa wett — rohkem kui majatalituseks waja... Wõlli ja Saks arendawad siis weespordi, ma ise aga kolin toolisid mööda aegsasti koikasse, sest jalad ei kan- nata jooksa haiguse pärast wæs ligunemist.

— Kuuu siin koopas elate? — küsis Saare, kui astusid poolpimedasse ruumi.

— Juba kolmat aastat. Peale naise surma olin mitu kuud haige. Wiimane raha kulus rawitsemise peale. Pärast olin töötä. Terwis ei kannatanud rasket tööd teha. Müüd käin Kuusneri juures, saan üheksatümmeend kopikat päewas.. Pea sellega korterit, ehk toida lapsi...

Saare ohlas. Kui kurwalt pidi siin õnnetu tööori oma puhketunde üle elama. Kas wõisid selles telbris üles kaswada elujõulised ilma kodanikud... Polnud ju walgust ega õhtu ja mis toitu suutis isa oma wäheste töötasu eest lastele lauale tuua...

Wanewa ukse peale ilmus umbes kolmeteistkümne aastane tütarlaps. Väi läwele wõõrast nähes kohmetanult seisma.

Oli punaseruudulises kleidis hästi paksu juustega plika, nagu piimakarwa walge.

— Waata, Anni, siin on Saare Arnold, kes sulle pilte joonistas kui Tuhkentalis elastme.

Anni punastas isa sõnade peale ja ulatas aralt Saarele teretuseks käe.

— On mul itka abiks teine juba. Keedab ja korraldab toas mis tarvis ja hoolitseb poiste eest. Ent mõnes asjas isäraline; ei tee teistest lastest wäljagi, muid kui istub siin koopas ja uurib raamatute kallal. Meid mul kaunis rohkesti. Noores põlmes kogusin ühe kirjatöö siit, teise sealt, ja kui minu isa Peterburki asus, jättis oma kogust suurema osa raamatuid minu hoolde. Tüdruk loeb neid mõnikord poole ööni.

— Teeb nii terwisele kahju. Etwel peaks rohkem wabas õhus liikima, — rääkis Saare.

— Eks ma ole ütelnud, aga kas tüdruk kuulab. Jääbki kahwatuks ja harwa saab teise naerul nagu näha. Aga näe poisid: nii pea kui toast pääsewad, tormawad kas wõi merde. — Wõi siis Piiterist ära tulid. Kas ammu juba?

— Paar nädalat olen siin.

— Tööta alles?

— Jah. Kuidas Kuusneri juures tööjärjed on?

— Oh, kulla poeg, meie wärki ära küsi! Kõige närusamad palgad ja töötingimised hullemad kui Iisraeli lastel Egiptuses.

— Aga ma mõtlen teile tööle tulla.

— Pagan wõtku, kas mujale siis ei saa?! Tead sa ka, kuidas töö keemia wabrikus terwist rikub?

Saare naeratas.

— Tean küll, wana sõber, aga ma pean Kuusneri tehast oma sealolefuga austama.

— Ma ei saa aru?..

— Kas sa enam partei liige ei ole?

— Jah olen, aga koosolekuteist pole saanud wiimasel ajal osa wõtta. Tarwis wilets, mured, wanadus... Noored sinusugused, neil jatkub weel wõitluseks wisadust.

— On keskkomiteel suuremaid kawatsusi?

— Di jah. Ma ütlesin ju esite...

— Oh, sellest on nii palju räägitud... Kuidas olen minagi oma rinda kaunimate lootustega hellutanud... Kuidas me sinu isaga 1905 aastal tegutsesime... Mis oli meie

palk... Tsaar istub ikkagi troonil ja tema sulased sõtkuvad töörahwa turjal... Ah, mu wanad sõbrad, seltsimehed... Kus on nad kõik? Wangi teldrites, Siberis... Ütle noor sõber, kas on veel lootust selle wägiwalla kõrvaldamiseks, mis meid rõhub ja ma lõõn teie riikadesse?

Wana Wiilupi soonelised käed kistufid rusikasje. Silmad wälkusid lahwatanud näos.

— Töölisklass ei looda ainult, tema teab, et see tee, mille pealt takistusi koristame, wõidule wiib, kuigi aegamisi ja suuri ohwrid kandes oma eesmärgile läheneme, — ütles Saare pühalikult.

— Reflkomitee komandeeris mitmed agaramad seltsimehed siia. Meie poeme igauks ühte wabrikusse ja algame ühes kohapealsete seltsimeestega tegewust.

— Raske on see töö, noorimees. Wäheseks on jäänud tehastes sotsialdemokraatide arv. Neid on tinniwõetud unewoodist ja tehastest. Töökojades ei wõi julge olla, et iga saja töölise kohta üks nuustur ametisse ei ole pandud, kes oma nina ka siis töölise wahel pistab, kui wiimased lõuna aegul Kalaranna paatidest ehk heeringa püügist kõnelewad. Mis siis weel, kui keegi mõne poliitilise iseloomuga mõtteawaldusega esinema peaks. Aga noh, Kuusneri töölisi ma tunnen. Kui pääsed tööle, ehk suudame mõndagi lorda saata, millest meie ühisele asjale kasu.

Mehed kõnelesid weel kaua möödunud aastate juhtumistest töölise elus.

Alles siis, kui päikene oma wiimased kiired läbi madala akna tuppa saatis, lahkus Saare.

Wana Wiilup waatas temale kaua järele.

Nii noor ja tugew oli temagi lord olnud. Ta rind wõitluse tulega täidetud... — Mis on minust nüüd weel järele jäänud...

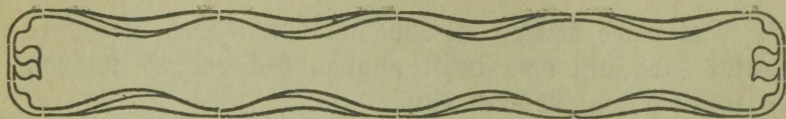
On minust wanast mullast weel kasu ettewõttele, mis tarwitab julgust, jõudu.

Ent maha teistest ei taha jääda... See noormees ergutas juba üksi oma tulise pilguga kõit endised tundmused ja kired mu südames ellu...

Wiilup sõi pimedas toas õhtust. Poisid olid juba süngi pugunud. Anni istus akna all nii vaikelt, nagu magaks ta. Ent tütarlapse ümmargused filmad olid erkjad, ta waatas eha punasše, mis wärtwis mere kohal lainete harju ja mõttes.

Wist olid need mõtted, mis tütarlapse peast läbi käisid, mõne ilusa ettelujutusega ühenduses, sest ta nägu tõmbas naerule.

II.

Hans Kuusneri keemia wabrik asus linna serwal, heinamaast ümbritsetud madalal maa kohal. Wabriku üksikud hooned olid suuremalt jaolt madalad, ühefordsed. Ainult mõni kõrgem kiwist töökoda ja neli kõrget korstent paistsid üle kõrge plangu.

Wabrik oli suur ja wõttis oma alla mitu desjatiini maad. Plangu alt jooksid mitmed kanaalid heinamaasse. Kanaalides oli mitmet tõugu õlide ja hapnikkude sode ja muu wabriku selt, mis kihwtitab õhku ning pani kolletama lemm-rohu kanaali kallastel.

Ceteri ja teiste keemialiste ainete leht fundis lähedal olewate majade elanikke aknaid fulguma. Rohelisest ja suplema minejad käisid wabrikust kaugelst mööda. Waadati selle tööasutuse kui määratuma kihwti loopa peale, mida wanafuri ise siia lohkawa heinamaa ääre ülesehitanud, et lämmatada inimesi oma pörguliste gaasidega.

Wiiekümne aasta eest ei olnud siin platsi peal muud, kui üks nõgus katusega majaütt, milles Hans Kuusner, kes oli siis alles noor mees, walmistas lõngaõli ja teetis tökatit.

Kuusner oli ise läbi ja läbi töömees ja palkas omale sulasid, kes kuulasid peremehe sõna ning murdsid tööd mis hirmus.

Mõne aasta pärast sigrines inetu töötoja ümber juba teisi pakku müürilisi maju. Kerkis ilmatu kõrge telliskivist korstengi taewa poole.

Kuusner oli efiotsa oma wabrikus meister ja direktor korraga. Temast sai igale poole. Kord pragas jaoskondes töolistega, sealt samast jooksis jälle kontorisse, kus diendas omi äri asju.

Tööstus kosus ja kaswas.

Iga aastaga tõusis uus korsten üle madalate wabrikute hoonete.

Iga aastaga suurenes hobusemeeste arv, kes wedasid wärwitõnne ja hiigla õlipudelisiid waksali juure, sest Kuusneri juures ei aetud nüüd mitte üksi lõngaõli; seal walmistati mitmesuguseid wärwe, õlisiid, isegi kõige kangemaid lõhkeaineid.

Jaoskondes mürisefid kohmatad masinad, mis segasid kangesti lehkawaid aineid ja segusid.

Sulatati elektriühjudes tina ja walmistati hapnikke.

Mõnes jaoskonnas oli nii suur kuumus, et töölised ihualasti töötasid. Teises kohas jälle tuli komberdaba paksutallalistes puukingades, sest jäänused, mis lõngaõli walmistusest üle jäid, olid nii kanged, et põletasid inimese saapa ühes jalaga, kui see kogemata surisewaske segusse sattus.

Arnold Saare sai tööle, ja ta määrati wärwide walmistamise jaoskonda.

Anti temale puldanist tööriided, nagu wangidel on, ja filmanäo ette seoti prillidega kate, mis surus puuwilla kahmaka suu ja nina wastu, nii et hingamine raskeks muutus.

Siis wiis meister ta töökotta, kus liikusid mitukümend kaetud nägudega töölist.

Nende riided olid punased ja kollased, selle järele misjuguise wärwi kallal keegi töötas.

Kuumis hõljus rohkas tolm ja õhk oli palaw.

Saare pandi tinawalget wärwi tunnidesse pakkima. See polnud kerge töö. Walmis kaalutud osa wärwi mulda ei mahtunud muidu tunni, kui pidi jeda raste puunuioga trampima. Nii muutus tunni fisu wiimaks kiwitõwaks ja wõdis kaane peale lüüa.

Trampides jooksis Saarel üle selja higi, tunnisisid weeretades kiskus ta witsade sees olewate naelte otsa oma käed lõhki.

Kui lõuna aeg kätte jõudis, ruttas ta wabriku hoomi peale, kus wabastas suu, et hingata õhku. Suure wõdetud leiba ta ei katunudki, sest suu oli kuiw ja keel kipitas.

Nägi teisi töölisi, kes istusid räästa all raudtoru peal. Need olid näost walged kui jaoskonna lubjatud sein. Waikides mugisid nad oma leiwakanikast ja rüüpasid pudelist kohwi peale.

Saiwad sõnnud, siis tõmbasid oma kondised põlwed furgu alla ja tukkusid päid noogutades.

Olid kõik lestealised mehed. Minult üks paistis noorema näojoontega olewat, istus kõige ääre peal ja kõhis.

Selle nooremehel ei näinud lõunasööd maitsewat. Ta määsis leitwa paberisse tagasi ja kallas kohwi kulinal maha. Tõmmas siis oma ilmatu pita leha kõwerasse ja Saare kuulis teda wigawat.

Rameja ei jäänud rahule. Ajas enese järsku püsti ja pistis tühja pudeli tasku.

— Ei wõi enam, mehed! Sees nagu katleb... Tont töötagu siin... Mina lähen minema.

— Ah lähed minema, — ümisesid lähemal istujad ja nende kollastele nägudele ilmus iseäraline naeru wine. — Ega noortel meestel meie majas töö maitse. Kes päewa paigal on, see putket paneb.

Haige noormees õõtsus wärawa poole. Ta oli kui luukere, millele üle tõmmatud rebenenud riided.

Tema kuiw kõhimine ja lohiseu sammude kaja kostis weel kaua aega Saarele kõrwu. Siis tõusis üles ja sammus jaoskonna seina äärt mööda planguni, kus kaswas rohi.

Ta nägi kaugemal plangu nurgas väikest kivi jaostkonda, mis oma pisikeste alendega paistis telbrina.

Sealt keldri uksest ilmus korraga üks tööline, kes Saarele vastu ruttas.

See oli Wiilup.

— Ah, seal sa töötadki? küsis Saare.

Wiilupil oli tufane nägu ja käsa puserdades wastas:

— Täna wiibi sinna üle. Mina ei suutwat tündersepa tööd enam teha... See inseneeri risu!.. Nüüd tassis stia kuradi koopa. Tead sa, mis seal tehakse? Noh, püroksiliini, saad aru. Põhkeaineid on seal nii palju, et võiks kogu linna vastu taevast pörutada. Püroksiliini waadid webelewad jalgas — kui kergesti ei wõi see kogu õhku karata... Mina seal töötada ei taha... Kui täna hommikul sealt rauduksest sisse pugesin, oli tundmus, et astun hauda... Aga mis ma näen! Sul walged rüüd selgas... Määrati wärwikambri, wõi?

— Nii see on.

— Siis põgene, noor sõber! Enne kui töö algab, lase jalga. Ras tead, et seal jaostkonnas kõige tugewam mees ainult kuu aega vastu peab. Selle ajaga on tema nii palju tina tolmu sisse hinganud, et ummukseks jääb. Wäriwi kihwt muudab hambad mustaks; igemed lähewad lahti ja arst praagib töölise wälja, see tähendab sind lastakse weel paar päewa hoowi peal tööd teha ja wisatakse siis wärawa taha.

Wähe õnne oli sul, poeg... Sellepärast on kõige mõistlikum aegsasti siit kaduda.

— Aga mõtle Wiilup, et siin peale minu weel hull mehi on, kes sama tööd teewad. Mina tahan nendega ühes kannatada, — ütles Saare kindlasti.

— Noh, tee mis tahad. Ega mina läse ega keela. Riipalju aga ütlen: oleks mina sinusugune noormees, ma põgeneks jellest neetud wabrikust...

Saare naeratas. Ta astus Wiilupile õige lähedale,

sofistas wiimasele kõrwa: — Homme õhtul peame minu pool wäikele koosoleku. Kell üksteist.

— Mis?! Kes sinna tulewad? Sa ei tunne ju siin weel ühtki inimest.

— Ara karda, wana sõber. Need tats näbalat, mis siin wabriku ümber tööd oodates liikufin, oli küll pikk aeg selleks, et tööliste hulgast oma mehi üles otsida. Peale selle oli mul juba Peterburis teie wabrikuga ühendust.

Wana Wiilup silmitses imestusega noortmeest. Eubas koosolekust osa wõtta. Kui aga terwist on. Praegu on süda nii raske. Sinna keldrisse ei lähets misti hinna eest, aga ühekäsimnekopikalise päewapalga eest pean sinna ometi minema... Oh, me waesed wiletsad...

Pealelõunane töö algas. Igaüks ruttas oma töö juure. Masnad mürisesid. Meistrid tõndisid mööda jaoskondi, sundisid töölist, sõimasid ja ahwardasid wärawast wälja ajada igaühte, kelle käed küllalt kiiresti ei liikunud, ehk kes julges kobjaste karkimise peale ainsama sõnagagi wastata.

Õhtu eeli, kui Saare parajasti hoowi pealt tühja wärwitünni jaoskonda weeretas, kostis kufagil tugew plahwatus ja õhu laenetus paiskas nooremehe peadpidi wastu müüri.

Uimastuses olles ei saanud ta esiotja aru, mis juhtunud on.

Töölisted jooksid hoowi peale kokku, jooksti karkatsedes läbisegi ja suur punane tulekaiuse-prints weeti müriinal mööda.

Üldisest kistast hakkas Saarele wiimaks kõrwa kellegi hirmunud hüüd: — Tõhkeainete jaoskond lendas õhtul... Kats töölist tükkidets kistud, kolmas on rusude all...

Tugewasti kloopiwa südamega jooksis Saare õnnetuse koha poole.

Segas ennast tööliste jagarasse, kes seisid ühe furnu-keha ümber, kelle otsast ära kistud pea oli mitu silda maad kehast eemal...

See ei olnud Wiilupi pea. Saare ronis üle laiali paisatud müüriüraugaste, leidis oma sõbra rusude wahelt.

Saare oli küllalt õnnetuid juhtumisi wabrikutes näinud, nii hirmsa pildi ees polnud ta aga tialgi seisnud.

Werise lihatombuna lames Wiilup pilbasteks kistud plangu laudade ja kwide wahel.

Tema käed, mis olid eluajal teinud nii palju tööd, olid kehast kaugemale wisatud. Kui kirwega oli plahwatuse jõud need õladest lahti raiunud.

Rõgu oli puhas ja walu pärast kokku kistud.

Ta elas weel ja liigutas finiseks lõõnud huuli.

— Wett... Andke wett... jeltfimehed!...

Saare jooksis pritsi weejube juure ja peopesa peal läks tal korda mõne tilga külma weega surija huuli niisutada.

— ...Sina, Arnold... Minu elu on elatud... Hoolitse mu laste eest...

Ta filmad tardusid. Purustatud keha kiskus surma krampides kokku. Wana Wiilup oli surnud.

Paljastatud peadega seisid töölised õnnetute ohwrite ümber.

Saare surus oma wana sõbra laud koomale. Korjas ta kehast lahutatud käed rinna peale.

Siis toodi kanderuamid ja surnud wiidi ära.

Saarel polnud jõudu töö jatkamiseks. Küüsis meistritilt lubatähe ja lahkus wabrikust.

Wärawa taga ootasid juba Saks ja Wolli isa.

Saare lähenes neile aeglaselt.

— Isa jääb täna kauemaks tööle. Käskis teid koju minna.

Lapsed waatasid küsiwalt nooremehele otsa.

Saare pidi maha waatama nende poisikeste selgete filmade ees. Ometi ei tõlbanud neile tõtt ütelda. Tema poleks seda suutnudki...

— Ja — jah. Isa jääb üsna hiljaks. Minge aga ilusti koju!

Plangu ääres istus üks wana eit ja müütas marju.

Saare ostis ja täitis poisikeste taskud marjega.

Siis saatis nad koju poole.

Lapsed hoidsid üksteise käest kinni ja weeresid nagu üks wäikest muna üle heinamaa.

Kui kadusid nende walged pead tuule käes lainetawa rohu warju, langes Saare pingile ja pahwatas nutua nagu wäikene laps.

Kui läks pärast oma korterisse, nägi ukstel wastu tulew ema juba poja näost, et midagi kohutawat juhtunud on.

- Tuleb warem koju ja misugune sa näost oled!

Heldene aeg mis sul wigaga on?

— Raotasin parema sõbra.

— Kus? Kelle?

— Wiilup sai wabrikus õnnetut surma...

— Püha taewas!.. See plahwatus oli siis Kuusneri juures?

— Jah. See oli hirmus... Ema! mul on sinule üks palwe.

— Koh?

— Mine Wiilupi laste juura... Neile on nüüd tröösti ja tuge waja...

Ema hakkas riidesse panema.

See wana naisterahwas oli terve oma elu ise ainult wiletjustes waewlenud ja teiste õnnetuste tunnistaja olnud.

Tema ei hädaldanud kuu, ei nutnud ega awaldanud oma walu teistele. Tema teadis, et töölise naisel alati walmis tuleb olla Hiitopi sõnumete ja katastroofide wastu.

Tema oli tummalt kannatanud raskemaid saatuse lööke, seal juures aga, kus wähegi wõimalik, awitanud teisi õnnetuid.

Wana emate teadis, kui raske ülesanne temal praegu täita oli. Kuidas teatada õnnetusest Annile, kes oli nii õrnatundeline tüdruk...

Tuli ühes waeſte laſtega kannatada need walud, mida ſünnitab hullunud isa purustatud keha nägemine. Tuli laſtuda kuwatada neid piſaraid, mis wolawad wäetileſed oma toitja kalmu künkal....

— Waeſed, waeſed laſſufeleſed ohkaſ Saare ema ja lahkus toaſt.

* * *

Surmaſaanute matuſed oli pühapäewal.

Saatma oli peale Ruusneri tööliſte weel teiſteſt tehaſteſt tööliſt ilmunud.

Sunnetud tööohwrid paigutati waikselt maamulda.^a

Kui terkis Wiilupi hauale küngas ja matuſliſed läkſid laiati, kummardakiſid kalmu kohal kolm waeſilast ja nutſid palawaid piſaraid kollakaſſe liiwa.

Neid oli raske eemale wiia kohalt, kuhu nägid kaduma oma isa.

Ometi tuli laſtuda furnuaiaſt, ſeſt päikene weeres madalale.

Wiilupi wend, kellel oli maal rendi koht, töſtiſ poiſikeſed wankri kehade wabele,

— Mis neil linnas teha. Maal haktawad karjas käima, ſaawad ometi priipäraſt leiba. Sirguwad suurekſ, ekſ ſiis näe iſe kuſ parem, linnas ehk maal. Aga mis jelle plikaga peale tuleb hakata, ſeda ma küll ei tea? Maale ei taha tulla, ei tea kuhu ta mõtleb minna, tööd ei jakſa weel teha.

— Anni tuleb meie juure, ütles Saare ema.— Ekſ ole nii: Sa tahad mulle tütrekſ ja Arnoldile õekſ olla?

Anni peitiſ oma pea nutteſ Saare ema ſülle.

— Siis on aſjad korras, ſõnaſ Wiilupi wend ohje wõtteſ.

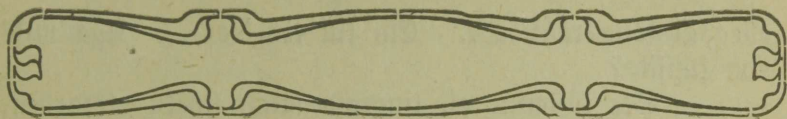
— Ole aga nendele hea ja sõnakunnil lapſ, Anni ja tule mõni kord maale wendi waatama!

Wanter weeres Nõmme poole. Poisid, kes polnud elu algus weel sõita saanud, unustasid nagu oma õnnetuse. Nad hoidsid wantri redelitest kinni ja naeratasid mahajääjatele vastu, kes waatasid sõitjatele nii kaua järele kuni wanter kadus tee käändul mändade warju.

Saare oma emaga hakkas siis Rahumäelt linna poole sammuma.

Nende wahel kõndis tütarlaps, kellele elu lõonud täna rindu uue raäke haawa, juba nüüd kus wanad wermes mis ema surmast saadud, weel paranenud ei olnud.

III.

Ühel õhtul seisatas Saare Ameerika tänawal ühe madala maja ees ja küsis ukkel seistvalt wanamehelt.

— Kas siin elab Heisleri wabriku tööline Dölar Brant?

— Jah. Parem at kätt, esimene ukk.

Saare astus juhutatud ukse taha ja koputas.

Umber kahelkümneajast aastane mees awas ukse.

Temal oli sinine tööbluus seljas, mille warukatest ulatasid tugewad käewarred kaugelt wälja. Keha oli pisut ette poole kühmus ja nägu kollane kui pergament.

— Wabandage, kas teie olete isand Brant, küsis Saare ukse kõrwale seisema jäädes.

— Seema olen.

— Minu nimi on Saare.

Mehed andsid üksteisele kätt. Brant pakkus külalisele tooli.

— Wõi teie olete? .. Dlen Kuusneri meestelt teie üle mõndagi kuulnud. Wäga rõõmustaw, et tulite. Oli wist asja?

— Teie olete „Töömehes“ mõned sõnumed ja wõsted kirjutanud?

Üle Branti näo lendas puna.

— Dlen niisuguste asjadega tegemist teinud. Inimesel on ju mõni lord tung ennaft awaldada... Pole

kellegagi sõna rääkida... Ela kui töö-loom... Aga miks seba küsitate?

— See küsimine oli tingitud minu tuleku otstarbest. Ma olen tutvust teinud iga seltsimehega, kes kuidagi wiisi töölisteklassile kasulik mõiks olla. — Teist loodan selleks wiljakamat töömeeft. Urge pahandage, et mina, noorem teist, teid aktiivsemale tegewusele ergutama ilmufin. Arusaajamaid seltsimehi on meil praegu libedamini kui ialgi enne waja.

Brant naeratas wäsinult. Ta wahtis ühe koha peale pörandale, näis wajuwat raskest mõttesse.

Saare filmitfes neid halle filmi, mis puhkafid sügawates kulmuoobastes ja kõrget otsaefist, kust olid wälja langenuid juba suurem osa juukseid.

Sügawad jooned suu ümber ja tugewasti kokku surrutud huuled andfid selle mehe näole ilme, mis peegeldas fifemist walu ja üleelatud aastate kannatust.

— Mina ei suuda töölisteklassi kasuks mitte midagi teha.... Mind on pörmu lõtkutud kui putukast.... Olen wäsinud.... Pole muud järele jäänud, kui kimp tundeid fiia lõhna rinda....

Neid sõnu erutufes wälja õeldes tõufis Brant toolilt ja kõndis paar korda üle toa.

Ta jäi järsku Saare ette seisma.

— Teie olete sotsialdemokraat?

— Jah. Aga?....

— No waat. Teie tunnete Markfi, teaduslist sotsialismi, aga mind on elu sotsialistiks õpetanud.

Juba poisitesena, kui higistafin ühes wanemate mees-tega mõisa wäljal, lõin selja sakfa ees sirgu.

Hüüdfin: mehed, nõudke omale paremaid elutingimisi! Õfitage jõudu, mis sunnib parunit kübarat kergitama, aga ärge kistuge oma kuklaid paljaks selle tühja palja sakfa-lesse ees, kes kannab triitpüksa ainult selle läbi, et wägi-waldne ilmatorb wõimaldanud temale mængida orja ifandat.

Nad wahtisid lahtiste suudega, naersid, söimasid mind lolliks... Tagajärg oli see, et mind 1905 aastal taga aeti kui metslooma.

Ufusin linna.

Linnaš töölised arusaajamad. Haridusline tasapind kõrgem, mõtlefin.

Uga mis läbi olen elanud?

Waliti tööliste wanemaks. Töötame lagunend katussega jaoskondas. Wiim sajab kaela. Tööd nõutakse. Kõdit kiruwad wähese töötasu pärast.

Ütlen: mehed, kui meie ise oma eest ei hoolitse, siis oleme ühel ilusal päewal siin tööpinkide ääres külma ja nälja kätte koolunud. Sunnime wabrikanti meiega kui meestega rehkendama.

— Jumala tõsi! Brantil on õigus. Tõmbame streigi lahti.

Õeldud tehtud.

Lähem kontorisse, seletan wabrikandile:

— Nõuame, et parandataks töökoja katus ja et waadataks läbi tööliste palga kõrgendamise nõudmised.

— Sa, ja. Ma saan seda tegema, wastab tööstur, kulme kortsutades.

Sarnast lubamist olime kuulnud juba poole aastat.

— Uga töölised nõuawad kohe. Praegu seisab töö jaoskondas.

— Mis?! Töö seisab! Kes pani töö seisma? Läheme waatame.

Zooksen eel, hõikan: Olge nüüd mehed! Herra tuleb.

Sa aeg, kuidas mehed ära hirmusid! Kes tormas töö kallale. Kes puges plaatide warju. Seisjaid polnud peale minu üht ainustki.

— Koh? küsis wabrikant. — Keegi ei seisa ju.

Seifin kui tulistel sütel.

Siis ilmus üks paks katelsepp ja raporteeris: — Pole keegi tööd seisma jätnud. Brant üksi äsfitab teisi ülesse.

Mind kihutati wärawast wälja ja olin tööta mitu kuud. Mida järeldate sellest, seltsimees?

— Et teie kannatanud olete, nagu mina ja kõik klassiteadlised töölised kannatanud on. Aga sellegipärast ei tohi meie käsa rüppes hoida.

Meie peame järelejätmatalt tööliste filmi selgitama; neid oma huwide kaistmisele õhutama.

Brant langes raskelt toolile.

— Aga minul pole jõudu enam. Olen kairwanud kättes; kelle ümber kapitaal oma wõrgu juba kümnefordfelt kudunud.

Minult ühele ideele elan weel. Tulge siia!

Ta wiis Saare taha tuppa, kus woodis magas, täies riides, seitsme aastane poisikene.

— Waadake. See peab tulewikus minu aset täitma. Temaft teen tölise proletaarlase, kes suudab sihtjooni raiuda selsesse pimedasse padrikusse, mis warjanud on nii kaua wabaduse koitu.

Kõik mu jülejäänud terwis ja jõud on pühendatud tema kaswatusele. Waadake, kuidas töötanud olen.

Ta tõmbas bluusi üle õla. Tuli nähtawale kondiline rind ja teraw õla, kus nahk must ja krõmeline.

— Paari aasta eest, kui wineerisid wedasiti, oli mu õla rullikut lükates werine, nagu künnihärja pea ikke all. Sellest ajast on jäänud need märgid õlale, ja pahade ilmadega walutab seal.

Praegu töötan Heisleri juures 16—18 tundi ilma waheta. Väheeb nädalaid mööda, enne kui aega leian teha tahmastest tööriietest wabastada.

Kuid ma ei nurise enam. Õhtu hilja, kui töölt tulen, awab see wäikene mees mulle ukse. Tema ootab mind ja mina igatsen teda näha. — Minus pillk tema naeratawasse lapsenätku ja kõik tööwaew ja wäsimus on nagu ära pühitud.

Utelge, kas pole see suurepäraline idee, kui kõik minu sugused poolkõdunenud tööorajad saadaks oma asemele noore,

tugewa, teadmistega varustatud klassiwõitleja tööliste wäkke? Kui farnaseid eestweddajaid jatkaks igasse wabrikusse, igasse töölotta. Kas lööwad siis kapitalismi traditsioonilised toed lõikuma, wõi ei?

— Nad lähewad kodanluse poole üle, ütles Saare mõttesse jääde^a. Kui mitmed isad ei ole kopikaid korjanud, mida kulutafid oma laste kaswatuse peale. Tagajärgi tunneme: wähe on neid haritlasi, kes pühendawad oma tööjõu meesuguste kasuks.

— Mina oma pojast seda ei usu. Näentemas iseennast. Tema jatkab minu teed, aga nii, et tulu sellest suurem on.

Mõlemad astusid ettetuppa tagasi, kus waitisid puht aega.

— Teie jatkate oma kaastööd „Töömehes“?

— See on kõik mis ma praegusel momendil tööliste kasuks teha wõin, wastas Brant.

Saare jättis jumalaga ja lahkus.

IV.

Ta ruttas läbi uulitsate ja astus ühte väiksesse trahterisse, kus pidi kogu saama oma wabriku tööliste wanematega.

Wõttis ühe nurga-laua ääres aset ja silmitses joobnuid mehi, kes leti ees käratsesid.

Siin käisid enamisti töölisel oma kopikaid kõrtsniku kassasse toomas.

Warsti ilmusid Saare sõbrad, aga nad ei saanud nõupidamist alata, sest üks lombak isand ilmus suure kãraga trahterisse ja tõmbas kõikide tähelepanu oma peale.

Isandal oli ümarguse põhjaga õlglübar peas, mille laiad serwad warjasid mehe nägu täiesti. Minult terawa huultega juu oli nähtawal ja sealt tuli krääksuw kisa kuuldawale.

— Wiina! Wii... iina.... Kuradi päralt! Laua pean ootama? Pooltoopi lorruga ja õlut tassu mulle terve korn laua peale.... Tahan juua, kas jään wõi siniseks... Wii...na!

Ta lomberdas selle laua ligi, kus Saare oma sõprega istus ja wiskas lübara akna ääre peale.

— Kuusneri kontori pea-raamatupidaja! ütles üks töölistest imestusega. — Mis tont sellele pähe on pugenud?

Kõrtsmik tõi sületäie pudelid raamatupidajale laua peale.

Wiimane walaš ölle klaasi wiina täis ja jõi ahnelt.
Kui wõttis klaasi suu pealt, siis märkas töölisti.

— Oh—oo! Oma wabriku mehed. Olen teid kõiki palga maismise aegus näinud; nimesid ei mäleta... Olge terwitatud! Töölistes näen weel mehi, kes mehe nime wäärt on.

Ta andis kõigile kätt ja kraamis siis oma pudelite wirna meeste ette laua peale.

— Täna trimpame, mehed... Wana Kaleb tahab ühegi lõbusa päewa üle elada ja siis kolida pörgu, et seal seda orjakuningat Kuusneri järele oodata.

— Mis see wabrikandi herra siis teile kurja on teinud? Küsis Saare kerge pilkega.

Ta oli mitu korda näinud misuguse koera alandusega raamatupidaja ennast Kuusneri ees ülewal pidas. Bealegi teadsid töölised rääkida, et wana Kaleb iga sõna ja kawatsuse, mis tööliste poolt kuuleb, wabrikandile ette kannab.

Saare arwas, et wanamees ka siin neile nuuskimise mõttes lähenes.

— Mis Kuusner mulle kurja on teinud, seda kuulete kohe. Enne joome. Kallake wälja! Nii—nii. Terwiseks!

Waadake, mehed, kas leiate mu näol kohta, kus pole kurdu ehl kortsu. Minu habe, nii palju kui teda on, walgendab kui puuwill ja olgu ma äraneetud, kui leiate mu peast ainsamagi juukse udeme.

Ma olen wanaks jäänud.... Wanaks jäänud seda saatana keret orjates, kelle wabriku korstnad paistawad, näe siit aknast, meile kätte.

Ta on kurnanud mind üle neljakümne aasta. Poole palgaga olen küürutanud raamatute taga ööb-päewad ühte.

Mitu korda tahtsin teenistusest lahtuda, ei lasse: — Kuhu teie lähete? Teenige kuni jaksate, siis pean teie eest muret. Jäate wabriku forterisse, saate pensiooni.

Mõtlesin, kuhu ma wigane inimene ikka lähen. Hea, kui wanaduses kopit loota.

Uga täna wiiskas ta mind ennaft kontorist, ja mu mööbli wabriku forterist wälja.... Sa kas teate, mehed, mis ta weel tegi?

— Ta tembeldas mind wargaks. Mind, kes ma ausalt töötades olen hällits läinud!

— Sahti tahtis minust saada, sest wiimasel ajal olin haiglane; ei jõudnud nii palju orjata, kui temale meelt mööda.

Kuhu lähen ma wana muld nüüd? .. Kes tarwitab inimest kes wargana wabrikust wälja wisatud?...

Wanamees hakkas nutma ja nii ärdalt, et Saare tema jutustuse tõsiduse juures ei kahelnud.

— Ta sai minewa nädalal mitu suurt tellimist. Lähematel päewadel pannaftse töö igas jaoskonnas kolme wähetusega läima. Kontorisse wõetafse wärskleid teenijaid juure, niisama suurendataftse tööliste arwu, kuna waned, kelle tööhõud juba Kuusneri müüride wähele jäänud, uulitsale aetafse.

— Ei tea, kas nende tellimiste täitmist kiirelt nõutafse? küsis Saare huwitusega.

— Kats suuremat tellimist, see on mitukümmend tuhat puuda kollast hoolert ja tinawalget, peab augusti kuuks walmis olema.

See on Kuusneri läes wõimalik, kui ta kõil lubjad tarjuma ja masinad ilma wähetä ürgama paneb. Teil, mehed, seisawad kibedad päewad ees... Täna olge minuga rõõmsad. Wii—na!

Raamatupidaja läks leti juure. Ta oli walmis kõiki trahteris olejaid täis jootma. Samuti jutustas ta oma õnnetust igahäle. Laudade ümber kogunes ikka uusi wiinahiimulisi. Tuba läks hämaraks, sest oli juba hiline aeg.

Saare oma sõprega poetas trahterist wälja.

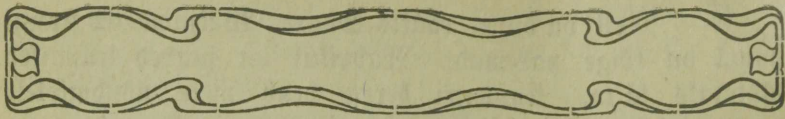
Nad sammusid wabrikust mööda.

Hoowis ergasid elektrilambid. Korstnateft kerksid paftud suitsufambad taewa poole ja maa wärises masinate märinast.

— Meil on õnne, rääkis Saare. Väljawaated streigi puhul on kõige paremad. Wabrikul on suured tellimised tähtjaks täita. Kuusneri herra peab meie nõudmistele wastu tulema, kui töölistes wähegi ühistunnet awaldawad.

Wiimaks, kui kesköö juba ammu mööda, läksid mehed igaüks oma korteri poole.

V.

Heisleri wabriku direktor Eduard Kuusner ärkas kella kuue ajal unest.

Nias oma paksu keha istutile ja aigutas paar korda wägewasti.

Direktor tundis iseäralist rammetust kehas. Pea oli raske ja walutas. Surus jalad pehmeisse riidest kingesse, ajas bökuue selga ja awas rohtaia pool olewad aknad.

Tahe hommitu tuul puhus direktori higisele otsaesisele, aia lilled, mis seinä äärsel peenral, sirutasid oma dispead temale üle aknaääre wastu.

Näpistas pöidla tüünega ühe näälkese nubu ja läts jalgu lohistades saali, kus langes puristades sohwa nurka.

— Leena! Lee—na! hüüdis direktor nägu pungitades, ja kui teenija ei ilmunud, seadis oma lihawad mokad torusse, tõmbas kaela mitmesse wolti ja wenitas hääle kõrgendusega: — Lee — na! Oh — oi, Leena!!

Nüüd ilmus wana naisteenija ukse wähele. See oli kole kõhnetu inimene, läed suured kui meesterahwal, jala-pöiad sissespoole loos.

— Mis direktori herra soowivad?

— Sa oled tore tüdruk, Leena... Kofitsin sind, kui poleks sinul pikka nina, mh... mh... Oh...

— Mis herra nüüd...

— Päris tõst jah. See pagana nina, musta kirju teine nagu plüsfrohuga tikitud, alandab su krediiti suuresti, mh... dh...

— Pähen ära, kui herra narrid.

— Pea kinni! Nüüd räägin tõsist juttu. — Sga sõna pane tähele!

Kui täna mind teegi küsib, kas suusõnal, ehk telefoni läbi, ütle, et herrat pole kodus— saad aru? Kordan weel: Herrat... pole... kodus... Tema sõitis... hm kuhu ütles? — No jah. Tema sõitis Peterburisse. Nii peab iga hingele kinnitama.

— Kas Else preilile ka?

— Ka temale. Mia preilile, Lonja preilile, Martinsoni prouale, Zärwe prouale, Katile, Netile, kõigile, kõigile ei ole ma kodus. Vätan nad kõik maha. Minult sina jääb. Kui poleks seda pikka nina...

Teenija läks pool pahaselt minema.

Kuusneri tuju oga tõusis. Pani sigari suitsema, läks kõrvalt uksest rohuaida.

— Paar näbalat elan rahus. Kõrvuni tüdinenud olen kogu sellest trallamisest. Jõud otsas... Jalgu nagu tina pommid... Kurat võtku, kas inimene igawesti peab konjakit kõrisse kallama ja üle puuderdatud preilikete pilli järele tantsuma... Papal tuline õigus, kui abiellu astumist soovitab.

Dh—oh! Kui tore see aia, puud ja lille peenrad warafel tunnil... Et see pagana põrin ja paugutamine wabrikust stia kostab. Muidu oleks tundmus, nagu wiibiksin kusaqil sügawas metsas. Ja näe, purnipuude ladwad kiwisõbe suitsust mustad. Arusaamatud inimesed need Heisleri aktsionärid, ehitawad direktori korteri wabriku külje alla.

Kuusner tõndis laial liiwasel teel laugemale aida, kus lõppesid wiljapuud ja tulid nähtawale maafika peenrad.

Maafikatest olid mõned juba valminud. Need punestatud haljaste lehtede wahel nagu purpuri munakesed. Peenarde wahel olid wärskelt kikkunud umbrohu wironad; nähtawaasti oli siin kellegi wirt käsi töötanud.

Ruusner leeras pakemale poole, kus patfulehelistest fireli pöösastest ümbritsetult oli ümargune laud.

Ustudes ümber pöösa, jäi direktor wõrkliige ette seisma ja suure waewaga sai ta imestuse hüüdu tagasi hoida, nähes pilti mis awanes siin oljadest läbitungiwate päikese kiirtes.

Wõrk-liigus puhkas noor tütarlaps punane nelgidis rinnas.

Tütarlase parem jalg paljastatud põlwega ja käsi ripnesid üle liigu ääre. Sõrmed olid rohu kikkumisest rohkelised, millest järeldas Ruusner, et tüdrukulene aida tööle wõdetud ja ta päikesepaiste käes siia kogemata magama jäänud on.

Direktor waatas seda lapse näoksest, mida raamitsesid tumedad juuksed.

Kui selgelt oli loodus joonistanud mustjad kulmud ja huuled, mis punased kui pälle wahese pandud nelgidis.

Wõrk surus magaja peakese ette poole, mis läbi lõua alla tekkis woldikene. Hambad, mis walgendasid poolawanenud huulte wahelt, paistsid kottusurututena.

Direktor Ruusner oli kuni käskija. Tema waljus oli kõigil wabriku töölistel tuntud.

Oleks ta tabanud mõne wanema inimese magamise pealt, kofe oleks ta hooletu tööliste minema kihutanud.

Selle tütarlapse ees tundis ta aga nagu kartust.

Kartis ennast näidata kui ärkab wäikene rohu kikkuja. Ta astus pöösa warju, ent kaugemale minna ei raatfinud.

Tahtis näha tütarlast jalul. Naerda tema ehmatuse üle ärkamise puhul.

Direktoril tuli korraga midagi meele.

Kitiwarwul ruttas ta plangu ääre, kus kaswasid nõgeste ja ohakate pöötsad.

Keeras warre otfast ära ühe pikaotkalise ohakanupu ja ruttas tagasi wõrkliige juure.

Hinge kinni pidades astus ta magaja ligi. Wõttis erutusest wärisema käega nelgidie, mille asemele pistis ohakanupu.

Taganes siis endiselt fireli ofstade warju, kus kahel käel hoidis kinni kumerat kõhtu, mis kippus wägise wabisema naeru kões.

Direktor märkas rohu sees kuiwanud ofsa. Wajutas selle oma jala alla.

Kostis prakstus, ent tütarlaps ei ärkanud. Ta lames endises poosis, ohakas sülina walge põlle peal, mida surusid pingule uinuja kumerad rinnad.

Nüüd haaras waritseja kepi ja löi tugewasti wastu p'nti.

Nagu linnutene pefast, hüppas tüdrukutene kiigust wälja. Löi kae rinnale ja ehmatuse ning walu karjatus kaitus õhtu. Tõstis ohakanupu werise sõrmega kõrgele mida wahtis pärani kistud filmil.

See oli stseen, millist polnud direktor näinud teatris: tumedate juukse ja kriit walge näoga tütarlaps õitswate firelite wahel hoiab oma õrnade näpudeste wahel tigeat taine, mida leidis pehmelehelise die asemel. Seda ehmatust, walu ja imestust mis peegeldus sel pilgul lapse filmis....

Ta kui ta wiskas ohaka nii järsu käeliigutusega, nagu oleks see äärikt wõetud raudmuno ja ennast küüru tõmmates jooksis tööjärje woole, ei suutnud direktor ennast wadada. Tema lihaw lõug hakkas wõbisema ja kähisew naer kostis kaugele.

Kõögist läbiminnes küsis Kuusner Leenukt. — Kes see plika on, kes aias rohtu kirkub?

— On üks tõdlise laps. Elab Sõja tänawal, oma wana emaga; tema nimi on Anni.

— Sm.

— Miks direktori herra küsib. Kas ei töötanud tüdruk? Minu arust on ta väga wirt. Eila titkus terwelt kolm peenart umbrohust puhtaks.

— Ei, ei. Muidu küsisin.

— See plika töötab väga wirtgalt, ütles direktor ja kadus, iseäraline naeruwine näol, tubadesse.

* * *

Koju minnes oli Anni teistsugune kui harilikult. Kohe, kui tupp aastas, istus akna alla, kuhu jäi hiljaõhtuni.

Tema mõtted näisid kufagil kangel wiibiwat mõne kõhutawa asja juures, mis pani ärewuses wärisema tütarlapse ümmarguse teha.

— Mis sul wiga, Anni? Sõõmaga ei tule, küsis kasuema mureliku häälega.— Kui töö raske, jää homme koju— Arnold ei luba ju sind nii noorelt tööl käia.

Anni tõusis püsti, ent selle asemele, et sõõma minna, langes otseti fangi peale kus nuuksus ägedalt.

Pärast tõstis pead. Nutuste silmega pööras kasuema poole:

— Ema! Kas on suur patt wõõra aiast üht õit murda?

— Jah lapsuke. Ei ole hea wõõrast aiast õit murda.

— Aga kas sa usud ema, et kuriwaim olemas on?

— Näe nüüd, mis sa küsid! Kurjawaimu pole olemas.

Küll aga hõelaid inimest, kes meile alati püüawad kurja teha.

— Sinu arwates ei ole siis kurja waimu. Niisugust, kes ringi käib, ilma et inimesed teda näeks?

— Mina ei wõi seda ütelda... Kui mu ema weel elas, rääkis ta pahadest waimudest, kes ilma ruumis rändawad, digeid taga kiusawad ja hõelaid kurja tegema ahmatlewad.

— Aga kas sarnane pahawaim ühe lapse juure ka lähed, kes magab?

— Mis ja räägid, Anni! Mis on paharetil süüta lapsega asja...

— Oh ema, ema! Ma kardan... Ma usun, et kuriwaim ka lapsi kiisab...

Anni peitis oma pea ema sülle. See filitas õrnalt tema juukseid.

— Ma räägin sulle, ema, ühe asja. Aga ära jeda kellegile edasi kõnele, ka Arnoldile mitte — eks?

— Räägi, räägi laps. Mina waitin.

Anni surus enese kasuema külje wastu. Kõneles:

— Täna hommikul kui tööle läksin, kiikusin hulga aega wirogolt. Ilm oli alles jake.

Wäraft tõusis päikene üle puude latiwade. Mul hakkas soe ja uni kippus kõigesti silmi. Ilmaski pole ma nii uniseks jäänud. Mõtlesin, ma jooksen kord kuni jalgwärawani, küll siis uni filmist kaob. Jõudsin lillepeenardeni. Sa tead, ema, kuidas ma lilli armastan... Bunaseid, alles puhkenud lilli... Nii palju on neid seal aias... Kes teab, et üks dis puudu...

Murdsin teiste wahelt ilusa nelgi... Ammu olen tahtnud seda kallist õit oma rinda ponna... Ammu olen tahtnud käia käd wuusas, punane õis põlle wahel.

Ma läksin wõrkiigest mööda ja tahtsin ainult pisut aega proowida, kui mõnus wõdib jaksstel olla kiituda wõrkiigus.

Konifin kiitu, aga seal ei saa istuda. Nagu ise enesest wajuksin pikali.

Tõukasin jalaga hoogu. Kiikusin. Waatasin punast õit... Kui ilus oli see.

Tuul puhus läbi põõsaste. Wabrikust kostsid ühetasased wasarahoobid ja katlamajas susiseid aurukatlad.

Ma ei tea, miks ma seda aurukatelde kraanide wifsemist nii kuulata tahtsin...

Kui ma nelja aastane olin ja ema alles elas, kusutas ta Wollit magama. See kusutamine oli nii ilus ja õrn, et ka mina tooli peal tukkuma jain.

See tuli mulle meele seal võrkligust. Katelbe wi-
sifemine jäi ikka tasafemaks, ent nagu ligemale tuli see
hää! mulle.

Mul oli nii hea... Tundsin korraga, et ma pole
enam Heisleri aias.

Et olen ühe kõrge roheline mäe peal ja minu ümber
kaswawad mitu tuhat lille, punast lille....

Sirutasin käsa näälilikeste järele. Ent seal lähenes
mäe weerult üks hirmus loom....

See oli jõhobuse moodi elukas, jalad jämedad kui
tammetütwid, lõua all rippus suur lott.

Temal olid pikad kollaste igemetega hambad ja jä-
meda pea kohta liig pisikesed filmad, ent need olid pruunid
ja kiirgasid nagu usfil.

Ma tahtsin kiskendada, ei saanud; ära jooksta, olin
nagu maa külge kinni jäänud.

See kole loom tuli mu juure ja ma nägin selgesti
ta laiu punaseid ninasõrmeid, kust hõõguis tulist hinge
mulle vastu nagu.

Ta tõukas mulle oma tõmbi ninaga vastu rindu....

Hüüdsin sind, emake, appi ja ärkasin.

Olin kiigele magama jäänud....

Esimene asi, kus mu nelgi õis!

Eh! on Beenu-tädi, wõi koguni herra ise aias käi-
nud... Mind magamas näinud....

Saarasin õie järele. Aga kas tead, ema, mis oli mul
rindas?

— Koh?

— Orjaohaka nupp....

— Kas tõesti?!

— Waata, tats näppu alles werised....

Ema oli Anni jutustust suure põnewusega kuulanud.
Nii palju polnud see tütarlaps iialgi kõnele-
nud. Ja nii furawalt, südamesse tungiwa tooniga.

Nüüd, unenäo lõppu ja ärkamist kuuldes, kahmis
wana naisterahwas oma kasutütre nii kõwasti kaenlasse,

nagu kardaks ta, et keegi tuleb ja selle kalli lapsukesese temalt ära kisub.

— Ma pean seda lugu siiski Arnoldile rääkima. See on nii isearalik....

— Ei! Mitte seda, ema... Mina ei taha seda. Ei taha! Tuba mulle ema, et waitid? — ütles Anni ärmusega.

— Hea küll! Ma luban, ent sinna tööle sa ei julge ometi enam minna?

— Üffi oleks kartnud. Beena tädi aga ütles, et homme paar plikat veel kikkuma võtab. Seltsis on lõbus töötada.

Uga mis see unenägu tähendab? Kes pani mulle ohaka rinda?

— Ära räägi sellest enam. Pülap mõni üleannetu inimene hiilis aida, tegi paha nalja...

— Uga ma kuulsin ka midagi, emake, siis kui ohaka ära wiiskasin.

— Mida sa kuulsid?

— Üht hirmust naeru...

— Noh, see inimene muidugi hirwitas.

— Ei, eil See ei olnud inimese hää!.. See oli inetu kahin.. Nii naerab küll wist kurwaim...

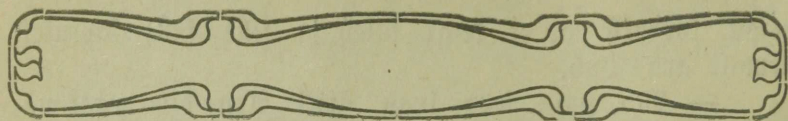
— Ära nüüd räägi Anni! Ohmatafid. Tuli kõrwa ette. Midagi ei olnud.

Pugesid magama.

Terwel õöl ei saanud Anni und. Näpud kipitasid ohaka piistest Silme ette ilmus hirmus jõehobuse moodi elukas.

Alles koidu eel, kui Saare tuli koju õö-tööst, uinus tütarlaps rahutumasse unesse.

VI.

Hans Kuusneri teemiamabritu wärama peal walgendas juba mitmendat päewa walge paberileht, mille peale kirjutatud oli, et wabrik töölisi wajab.

Sga hommikul wõeti uusi töölisi juure ja anti tööhatajate käjutada, kes sõelufid pooljookstes jaoskonnast-jaoskonda ja awaldasid tööliste tagasundimises enne kuulmatut energiat.

Wana Kuusner ise, keda enne ainult lehkpäewa ajal wabrikus liikumas nähti, wiibis nüüd kogu päewa töökoobades ja kontoris.

Wabrik oli tellimistega koormatud. Tuli kõi abindud tarwitusele wõtta, et masinad müriseks wõimsamalt, et tööliste käed liiguts kiiremalt.

Inseneeridele, meistritele, oli Kuusner lubanud valmistatud töösaaduste pealt protsenti. Töölisi pidi peremehe juuresolek ergutama.

Seda teadis Kuusner väga hästi. Kui tema warigi juba wabriku hoomis näha oli, käis nagu hirmu warin töölistest läbi: — Wana Hans tuleb!

Wanemad töölised, kes wärawataha wiiskamist enam kartsid kui oma hinge hukkaminekut, loid siis käed niisuguse hooga töö külge, et herra rahule jääma pidi. See polnud aga nii.

Kuusner läis pikuti jaoskonna läbi ja pörutas enne wäljaminekut: — Meister ütseb, et te töö juures aega wiidate. Hoidke endid! Wedelejatel pole minu wabrikus kohta.

Rord lõuna ajal, kui Kuusner kontoris oma kabinettis istus, teatati et kolm töölisi tema jutule soowivad.

See teade mõjus Kuusneri peale erutawalt. Tema oli keeldunud isiklikult töölisi wastuwõtma. Wiimasel wõisid oma asju õiendada ülemmeistri ehk pea-inseneeri kaudu. Et nüüd tema poole pöörati, näitas et siin mitte mõne üksiku töölise palwega, waid kogu tööliste nõudmis-tega tegemist tuli teha.

Ta kästis töölised sisse lasta. Nendest oli üks noor sirge mees, puldaniist riietes, mis wärwiga määritud.

Teised olid wanemad mehed, keda Kuusner näo järele tundis.

Noormees oli oga wabrikandile wõõras, mis sellega seletaw, et wärwide jaoskonnas töölised näokatetes töötawad.

— Mis te soowite? küsis Kuusner kõrki tooni wõttes.

Ta surus oma selja nahkse tugitooli wastu ja pöris-tas sõrmega wastu laua äärt.

Wabrikant oli walget werd mees ja üle kuuekümnne aasta wana.

Sellegi pärast asus tema palgedel terwise puna. Helehinised silmad hiilgasid pikkade kulmutarwade alt ja terawhuulelise suu ümber mängis alati pillaw naeruwine, mis tuli iseäranis selgelt nähtawale, kui kõneles ta oma teenijate, ehk töölisega.

— Meie tuleme tööliste nimel, et teile mõnesuguseid nõudmisi ette panna, wastas noor tööline kõlawa häälega.

Kuusneri kulmud kiskusid kortsu.

Nii julgelt polnud temale weel ükski tööline esineda julenud. Tema oli harjunud kuulma ainult palweid, nägema kummardusi, kohmetanud kogelejaid. Nüüd seisab aga noor tööline sirgelt, kui küünal ja räägib nõudmistest!

— Kes teie olete? Kus jaostonnas töötate? Nimi?

Vanemad töölised logeleñd midagi, Kuusner peatas neid. — Teid tunnen! Küsin seda noortmeest.

— Mina arwan, herra wabrikant, et see praegusel juhtumisel teile sugugi tarwilik pole teada, kus jaostonnas ma töötan ja mis mu nimi on. Aga et see teid nähtawasti huwitab, siis wastan teie küsimuste peale: Olen wärwide jaostonnas tööl ja minu nimi on Arnold Saare.

— Hm. Ja mida nõuate? Kes teid siia käskis tulla? pööras Kuusner kahe wanema tööliste poole.

— Meie tulime oma jaostonna tööliste wolitusel, herra direktor.

— Soo. Aga mina ei taha teid ega teie wolitajaid kuulda. On teil midagi diendamist, siis minge peainseneeri poole.

Wabrikandi keha lastus ettepoole. Ta hakkas kirjutuslaual olewaid paberijä forima.

— Teie ei taha siis tööliste nõudmisi kuulda, herra wabrikant? küsis Saare.

Kuusner fargas wihaselt püsti.

— Teil pole midagi nõudal Saate aru, et ma teid üldse näha ega kuulda ei taha.... Käige oma nõudmistega kus....

— Meie lahkume, sõnas Saare pisut wärisewa häälega. — Aga teadke, herra wabrikant, et meie wäljakihutamine siit kabinetist fogu tööliste lahkumist wabrikust tähendab.

— Mis?! Teie tahate töölisti streigile äsfiitaba. Arwate, et sellega mulle hirmu peale suudate ajada, ah, ah, haa.... Sarnast laulu olen ennemgi kuulnud. No mida teie õige seal nõuate? Laske kuulda. Minul on aega wähe.

— Pea nõudmine, algas Saare, käib tööpalgat kõrgendamise kohta. Silmas pidades, et meil teiste wabrikutega wõrreldes kõige madalamad palgad, kuna töö-

olud kõigiti rängemad, nõuavad töölised 25 protsendilist palgakõrgendust.

— Soo! Kuusner tegi pliiaatiga kuhugile märkuse.—
Edasi!

— Et töölisi ei sunnitaiks ületunde tegema, sest keemia tööstuse kihtitatud õhus on 10 tunniline töö juba küllalt terwist tappew. Kus tehnilistel nõuetel ületunnitöö paratamata tarwiline, seal olgu ületunni tasu 50 protsenti kõrgem harilikust töötunnist.

— Laske aga edasi!

— Et töö algaks määratud tunni ajal ja tööpäewa ei wenitataiks meelega pikemaks, nagu siamaale, kus fireen hommikutu mõni kord kümme minutit enne kella kuut töö algamiseks märku annab.

— On see kõik?

— Weel üks nõudmine, herra wabrikant: Töölised ei taha kauemini leppida sarnase toore ümberkäimisega, mis neile teie wabrikus meistrite ja künnikute poolt osaks lastakse saada. Inimene, kes wiletja palga eest tööalal higi...

— Küllalt, küllalt! segas Kuusner. Hõigist, waewast ja rakkuskätest olen ennegi liig rohkesti pikki lugusid kuulnud... Väame asja juure. Teie arwate siis, et ma need nõudmised täidan?

— Teie wõite oma heaksarwamise järele talitada.

— Soo! Sümpaatline noormees olete. Annate armulikult luba oma heaksarwamise järele talitada. Ahah-haa! No kuulge siis: minge ütlege töölistele, et mina siin wabrikus peremees olen. Mina kõrgendan ja alandan tööpalku sel ajal ja sel määral, kuiwõrd see minu huwidega kokku käib.

Niisama jääb töö korraldamine minu asjaks.

Mis sellesse puutub, et minu ametnikud iga töölise herraks ei hüüa, siis ei wõi ma sinna midagi parata, sest ma pole mahri saanud selles küsimuses weel selgusele jõuda, kumb pool siin süüdi: kas töölised endid ametnik-

tude ees tootelt üleval peatvad, ehk ametnikud nendega toorelt ümberkäivad.

See on kõik, mis teile ütelda võin. Teinekord palun mind mitte sarnaste rumalustega tülitama tulla. — Sumalaga!

Töölised lahkusid kabinetist. Kuusner süvenes töösse. Oma tööliste poolt ei oodanud ta mingisugust üllatust. Mõned töö seismapaneku katsed endistel aastatel olid temale selles mõttes kasulikudki olnud, et ta oma tööliste hulgast neil kordil rahutuma elemendi võis välja sõeluda ja teisi seda kibedamini furnata.

Korruga hakkas wabriku sireen hüüdma, pikalt ja kaua.

Kuusner vaatatas kella. Ei olnud lõunaaeg veel mööda. — Mis see tähendab? küsis ta ülemmeistrilt, kes ärewusest punase näoga kabinetti tormas.

— Asi on halb, herra wabrikant!

— Mis on?

— Töölised lahkuwad wabrikust.

— Kas tõesti?!

— Waadake!

Kuusner kumardas aina äärele ja puna kadus ta näolt.

Wabriku hoow kihvas töölistest. Nad liikusid parves wärawa poole. Gežrinnas nooremad, tagapool arglikult wanad töölised, lähenes see meeste kogu. Wehtlesid kätega, saatsid kontori afende poole vihaseid pilke.

Üldsest käreft polnud kuulda, mida selles segiwast massis kõneldi, sest ikka veel huikaw sireen ja aurutateldest wälja lastawa auru kohin lämmatas kõik üksikud hääled.

Wana wärawawaht ja wabriku politsei seisid kõrwuti wärawa kohal, tõrjusid kätega pealewajuwat inimeste lainet.

— Kuhu tormate, sõgedad? — Tagasi! Mina ei awa wärawaid. Herra on ise kontoris... tšendas wärawawaht.

— Mis see wana totakas seal kraaksub? hõikasid noored töölised.

— Uwa wäraw, kui jalgu ei taha jääda. Ja mis see wõmm seal wahib?!

— Tahab muidugi tööliste taskuid nuhtima hakata, hirmutati mitmelt poolt.

Keegi lükkas pulklised wärawad seljani ja streikijate read ruttasid uulitsale.

Kuusner seisib akna all nii kaua, kui kadusid läbi wärawate wiimased töölised, siis kargas wihaselt jalgu trampides ülemmeistri ette.

— Seda ei oleks pidanud ettetulema, minu herra!

— Mis mina wõisin teha...

— Teie oleks pidanud tööliste meeleolu tundma. Ütsikuid äsijatajaid töölt tagandama. Mis maksab mulle praegusel ajal üks kaotatud töötund, kurat ja põrgu!

Kuusner kahmas kübara ja jooksis wabrikusse.

Meistrid ja kümnikud seisid suures hoois hõredas salgas, nagu sõjapõlgenjad, kes otsiwad ulualust tähjakä jäanud linna õudsete rusude kestel.

Saaskondade ukSED olid pärani ja tumedates ruumides lasusid masinate müra kad. Nende wahel ei liikunud inimese hingegi.

— Kõit läksid minema? küsis Kuusner meistritelt.

— Wiimane kui üks.

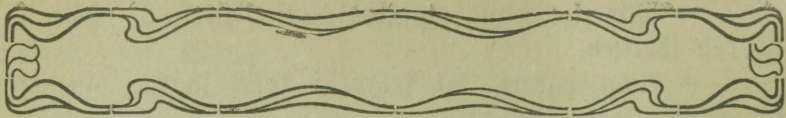
Wabrikant jooksis kontori poole tagasi.

Tundis nagu hirmu selle waikuse ees, mis walitses siin nõgistes hoonetes.

Tema sammud kajasid hooi kiwidel waljude ja wastikute koppidena.

Hiiгла korstnad puhkas suwises õhus näijid edasi liikuwat, õõtsuwat.

Kuusner tõmbas enese küüru nende hiiгла sammaste all, mille juudest ei tõusnud enam suitsu rõngastki.

VII.

Juba festpäeval oli ilm tuulne olnud. Öhtu eel pääfis aga lahti maru.

Tuul kiskus tänavatel wiimase tolmu ja puru, ringkandis selle keeritades öhtu.

Männikus mühisefid oksad ja waigust lõhnawad tüwid kõmisesid, nagu oleksid õõnsad metalltulbad!

Meri paistis õõtsuwa mäena, mis läheneb hirmsa mürinaga, ahwardes oma alla matta kõit metsad ning maad.

Saare jõudis rannale, kus lained pahisesid kaugele üle liiwase kalda.

Nägi kaugel wõhutatwas woogus ülpimat inimese pead, millest weeresid sagedasti üle lainteharjad.

Wahete wahel tuli weesoleja ülemine keha osa nähtawale, mis oli katteta.

— Tuhad ja tuline, see peab küll üs suur weesportlane olema, kes praegu meresse läheb! imestas Saare seisma jäädes randa paisatud palgiõmika juure.

Ujuja hakkas kalda poole tulema. Kord lainete õõnsusesse kadudes, kord kõrgele mühisewas'e wee murdesse ferklides, ligines ta ruttn.

Wiimaks ulatasid ta jalad põhja ja hüpates jooksis ujuja wee mõllust oma riiete juure.

See oli alles noor, tedretähniline mees, nii peenitene ja kõhn, et ribikondid nagu pargad kaugele näha olid.

— Teil peab teha karastamine küll möödapääsemata tarviduseks saanud olema, et sarnase maruga supeluse ette võtate? tegi Saare juttu, kui lähenes riidesse panemisele.

— Ah! Seltfimees Saare. Tere, tere! vastas see.

— Teie tunnete mind! Ma küll ei mäleta...

— No-noh! Olin Heisleri meeste esitaja wiimasele koosolekul.

— Jah, nüüd tuleb meele. Teie olete Heisleri juurest see lufusepp...

— Lehtroos.

— Nii. Kuidas lood teie pool on?

Halwad. Koosolekut poole forda läinud ära pidada. Üksikud oleks nõus paari rublaga streikijaid toetama, mis see aitab...

— Iga kopik on kallid, seltfimees, sest see kindlustab meie võidu lootust.

Katsuge töölistele südametunnisega panna, et igaüks streikijate toetuseks ühe päeva palga ohverdaks. Mõned wabrikud on selle kiiduwäärt, teoga juba oma ühistunnet seltfimeeste wastu awaldanud.

Mõlemad sammud meil, kus jäid ühe pöörajastest piiratud platseesse peal ootama.

Warsti ilmusid sinna wael kümme-kond Kuusneri töölist.

Tulijate näod olid tõstsed ja roidunult langefid nad murule.

— Kui asi nii areneb, oleme mängu kaotanud, ütles üks wanematest streigitomitee liikmetest.

Töölistel ei tunne küsimuse tõsidust.

Pühapäewal otsustasime koosoleku ära pidada. Kõrku tulid ainult paarikümme meest. Nooremad rändawad rohelistkäijate kildus. Võõwad tantsu. Wanemad ei hooi midagi sellest, mis neile südametunnisega panna oleme pannud: raiskawad oma raha natuke wiina peale, kuna nüüd ometi äärmiselt kokkuhoidma peab.

— Nii kergelt töölistejuhil just pessimistlikets ei maffaks jääda, wöttis Saare sõna, kargas aga kohe püsti, sest iseäraline müdin oli läbi tormi mühina temale kõrwu kostnud.

— Strashnikud! Meie oleme äraantud... Põgenegel kus keegi saab.

Mehed jooksid laiali, ent hilja oli juba. Strashnikud piirasid neid ümber.

Ainult Lehtroos libistas ennast kui angerjas mõõga-meeste käte wahelt metsa.

* * *

Mehed wiidi salapolitsei ruumidesse, kus peale esimesi ülekuulamist eraldati teistest Saare.

Ta paigutati wäikesesse ruumi, kus oli laes tugew raudkants ja nurgas wärwimata laudest kapi.

Warsti ilmus kole paks mundris mees, kollane rewolwri tupp puusjas ja mingisugused paberid peos.

Teda saatsid kaks salapolitsei agenti.

Mundrimees asetus wäikese laua taha, kawatask puudulises Testi keeles Saare poole:

— Astu lähemale!

Saare läks ülekuulaja laua ette.

— Miks tulid Peterburist siia?

— Tööd otsima. Peale selle oli igatsus ammugi kodumaale asuda.

— Waletad! Tean mis otstarbeks siia sõitsid. Oled sotssialdemokraat.

— Ma ei tea mis see sõna tähendab, ütles Saare kohtlast nagu tehes!

— Heh--ee! Wõi tema ei tea. Küsin weel: kas oled sotssialdemokraat ja kes on Wenemaa sotssialdemokraatlike tööliste partei osakonna tegewad liikmed?

Mundrimees surus oma ränga kere wastu laua sisse ja wahtis pullis filmil ülekuulatawale nätku.

— Mitte midagi ei saa ma aru...

— Noh siis peame sinu arusaamist pisut ergutama, tähendas pagunimees pilkliselt ja andis agentidele märku.

Neist atvas teine nurgas oleva kapi ukse, kust paistis mitmesugused pihid, konksud ja nõõri wihid.

— Teie tahate mind piinata... ütles Saare kahwatabes. Mis õigusega seda teete. Mina protesteerin...

— Wait! Tahad nüüd wastata? Tunnista, siis jätame su hirmutamata.

— Nende küsimuste peale pole mul midagi wastata ja hirmutada teie mind ei suuda.

— Etks vaatame... Tooge „kruwid!“ Agent tõi ühe neljakandilise riistapuu, millel neli auku sees, rattad ja wänt külges.

Saare parema käe sõrmed suruti selle aparadi aukudesse ja agent teras wändast.

Kohe tungisid aukudes olevad raudkilud piinatava lüüne părădesse.

— Noh kuidas maitses? irwitas ülekuulaja. — Kas tunnistad oma seltsimehed üles?

Saare filmad leegitestsid wiha ja põlguse tules. — Teil on sotsialdemokraatidest sootu wale arwamine, kui usute, et nad oma seltsimeeste äraandjaks saamad, lähistas ta piinajale näkku.

— Etks näe. Siis oledki selle äraneetud partei liige. Mlus. Piisitage poissi weel pisut ja meil on terve riigi õõnistajate pesakond käes.

Raud hammaste wahel läksid esite sõrmedüüned kirtfudes lõhki, părăst sõrmeotsad.

Saare nägu oli walge kui lina, ent ühtegi walu atwalbust üle ta huulte ei tulnud.

„Kruwid“ pandi kappi tagasi.

— Tahad nüüd tunnistada? küsis ülem, paberossi süüdates.

— Mitte sõna ei wasta enam. Teie timukad.... wastas Saare hambaid kofku pigistades.

Piinajad haarasid nüüd märguandmise peale oma

ohvri kae warteft kinni ja pidasid teba paigal, kuna ülem põlewa paberoõsi otfa temale wastu palet surus.

Hõõguma tubaka süsi põletas surisedes ihu.

— Kas tunnistad?

Piinatu waikis.

— Tõmmake ta konksul

Nüüd wõtsid agendid kapist nõõri mida wiskasid laes olewast konksust läbi.

Saarel tõmmati riided maha.

Uus terawa keernetega nõõr seoti temal kaenla alt läbi, siis tõmmati ta rippuma.

— Nüüd laseme sind paar tundi kõlkuda, seletas ülem, ja kui su keelepaelad jelle aja sees lahti ei lähe, siis põletame su pääd punase rauaga söeks.

Piinajad läksid nüüd teise tuppa, kus oli ennegi salapolitseinikke, kes lärmitsefid kellegi arreteeritud uulitsa naisterahwa ümber.

Saare kannatas hirmust kehalist walu. Nõõr lõikas sügawalt ihusse — ja talistas mere ringloõksu. Suure waewaga suutis ta hingata; süda peffis metfikult ja kõrwad lohisesid.

Aeg-ajalt awanes uks ja pakfu ülema kõrifew häääl küsis:

— Tunnistad?

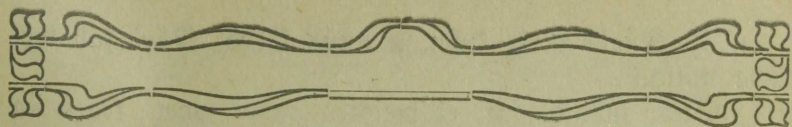
Mitte wastust saades wirutas ta ukse kinni.

Kui kaua Saare konksus kõlkus, ei mäletanud ta hommitul enam.

Ta teadis ainult, et oli minestusse langenud ja peale jelle ärflanud teises toas.

Kuuma rauaga piinamine oli ära jäätud. Teda wiidi hommitult poolt ööd eelurimise wangimajja.

VIII.

Peale juhtide wangistamist sattusid streikijad töö-
lifed segadusse, nagu lambakari.

Perekonna mehed kannatasid kibedat puudust.

Raha oli otsas ja poodidest ei antud enam toibu-
aineid võlgu.

Kodus ei tahtnud keegi wiibida, sest nuttis näljastel
lapsed ja naise hädaldamine ajas perekonna toitja meele
mõrudaks.

Wara hommikuti hiiliti siis plangu äärt mööda wab-
riku wärawasse, kus wärawawahiga töö algamisest ääri-
weeri mööda juttu tehti.

Wana truu wabriku teener ajas siis pea uhkelt
selga ja kõneles:

— Mis minule sellest räägite. Ma tea sellest muid
midagi, kui seda, et peainseneer Peterburisise sõitis töölisi
tooma. Nii pea kui wenelased siin, läheb töö lahti. Kuus-
neri herra jutu järele streikijaid töölisi enam tööle ei wõeta.

— Kes käskis teid wabrikust wälja jooksta.

See oli kurb teade wana töölistele. Raha rõhutult
ruttasid tutawate tööliste poole, kus kõnelesid ühte ja seda
sama:— Tulewa nädalal tulewad wene töölifed; meid enam
tagasi ei wõeta....

— Seda oleme ise endale kätte mänginud, seletasid
need, kes algusest peale streigi vastu olid.

— Sügis läes, kuhu ja nüüd lähed. Näri kas mõi tiwa uulitsal.

Siis juhtus nii, et meister nagu pool kogemata mõne töölisega kusagil kokku juhtus ja naerusel näol küsis, kaua need töölised õige pühi mõtlewad pidada.

Töölised wastasid, et ega nendelgi enam isu tööta lonkida pole, aga kuhu minna, kui tööle ei võeta.

Meistri arwates polnud see asi nii hull. Tema ütles herrade ees hea sõna, pole ruud kui tulgu aga tööle.

Warsti hakkasli hommikutu wabriku jalgwäraw krääksuma ja kühmus inimeste kogub lipsasid siäsepoole plangu.

Nooremad töölised, kes streiki tööliste mõiduga lõpetada lootsid, panid wäga imeks, kui ühel ilusal päewal kaks Kuusneri wabriku korstent suitsu pilwi õhku puhuma hakkasid.

Tahtsid streigimurdjaid wabrikust wälja kihutama minna, aga ratsastrahnikud ajasid kõiki wabriku lähedusest minema, kellel sinna asja ei olnud.

— Mis meie asigi aitab, kui teised kogu selle supi ära solkinud, siunasid noored ja asusid tööle.

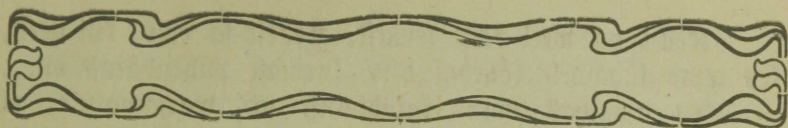
Uga kibedamaks tehti tööingimised, kui nad enne olid.

Wabrikant Kuusner, kes wihast wälkuwate silmega töökobades ringi uitas, pidas ennast tööliste wastu karedamalt ülewäl, kui crjaegne mõisa opmann.

Tööliste trahwimised ja lahtilaskmised olid igapäewased asjad.

Suures wabrikus mürisefid masinad hoogsamalt, kui kunagi enne. Töölised, waiksed, läbi kurnatud, panid oma wiimase jõu natukesel wälja, et täita oma kareda kästija ja leiwawanema põhjatut kullurt.

IX.

Anni polnud omaš lühikeses eas õnnelike päivi näinud.

Peale isa surma tundus elu temale väärtusetu olewat. Si suutnud aastad unustuse hõlma matta jeda pilti, mis tütarlaps selle hirmsa õnnetuse puhul nägi, mis rõõwis temalt armastaja isa.

See valu, mis teda hana äärel valdas, oli rindus küll vähenenud, ent mitte kadunud.

Siis kadus Arnold. See wana ema pisarateta nutt ja ohkamine uneta öödel lõiķas Annile südamesse.

Nad mõlemad teadsid, mis saatuse osaliseks noormees wõis saada. Nad mõlemad teadsid, et iga töölistejuht, kes sattus isaari sulaste kühki, enam iialgi päewa walgust ei näe.

Ja kõweramaks langes Saare ema wana kogu.

Polnud temal enam poega ega meesi... Ta oli üksi, kui pehtinud känd põllumaal, kessel polnud muud troosti kui see noor tütarlaps, kes sirguš wärste wõjana tema kõrwal.

See wõsaķe pidi aga kangu jääma, kui langes kaķe inimese ülewelpidamise mure tema noorte õlabele.

Sellepärast igatķes Saare- ema surra.

Kellel on veel katu temast. Kellele ta elab, kui neeb, kes tema südamele lähedal olid, surmale pühendatud on...

Ta avaldas oma elutüdimust nii warjamatult, et Anni wana emafese südame walu täiesti mdistis ja selle pärast wäga kurtwastas.

— Wähemasti minu pärast pead elama, hea emake. Mul pole ju ka peale sinu ühtki inimest, kelle sülle wdiks pea panna. Isegi mu wäikesed wennakesed on kaugel ära.

Mina tahan teenida ja sinu eest hoolitseda nii kaua kui Arnold wabaks saab... Tema peab wabaks saama. Mu süda tunnistab seda...

— Oh laps! Su ilusad lootused teewad mu südame kergemaks...

Ent kas ma teda weel näha saan... Tema häält kuulda...

Nii saatsid nad oma päiwi mures ja leinas mööda.

Anni käis Heisleri juures tööl. Suwel töötas aias, talwel aitas Leena-tädit toas.

Teda toideti hästi ja anti õhtuti ka leiwakanikas toju wiia.

Ülespidamise mure oli küll kõrwaldatud, ent hinge-rahju tütarlaps maitsta ei saanud.

Ta teadis, et teenis inimest, kelle wabrikus töötades kaotas tema isa oma elu.

Wabrikandil ei wdinud selles õnnetuses küll otsekohehes mõttes süüdi olla, ent Anni süda ldi sellegipärast iga kord külmaks, kui wana Kuusneri poja juures nägi.

Ta oli kõige nende pidude ja priiskamiste pealtnägi- jaks, mis direktori majas toime pandi.

Ta nägi seda toredust ja küllust, mis ümbritses neid igal sammul, kellel olid wabrikud, kus töötasid kurnatud inimesed, ilma et neil kodus oleks olnud õiget õhutatit süüa.

Anni ei oleks ühte tundigi siin teeninud. Ta wihkas neid inimesi, cefikätt wana Kuusneri ja tema paksuteha- list poega.

Temal aga ei olnud kuhugile minna, sest wabrikus töötades poleks tema saanud nii palju palka, mis oleks wõimaldanud ennast ja kasuema toita ning korteri eest maksta.

Peale selle pidas Anni üks hoopis iseäraline asjaolu siin kinni.

Kui töölise laps, oli ta austama õppinud selle seisuse liitmeid, kelle hullas oli ta üles kaswanud.

Tema isa, kui wana rewulutsionäär, oli temale jutustanud pikki lugusid sellest, millise wisadusega mitmed sotzialistid töörahwa õiguuste eest on wõidelnud.

Õfflikult oli ta tundma õppinud seda õhwrimeelt, mida Arnold oma saatuseosaliste parema käeläigu kätte wõtmiseks oli üles näidanud.

Tõepoolest kuondus, Anni sümpaatia kõige suuremal määral Arnoldile.

Selles nooresmehes arwas ta nägema tõsist tööliste juhti, kes teiste wiletsuste pärast tõsiselt kannatas, ehk küll polnud ise paremas seisukorras.

Tema oli mees, kes suutis tuhandeid elustada; tema ostas sibemeid luua nende hõredaks jäänud wõitlejate wahel, keda wägiwald weel polnud jõudnud heita oma põhjatusse hauda.

Anni tundis ennast kohustatud olevat osaltki seda tühja kohta täitma, mis Arnoldi wangistamise järele tööliste riidadeesse jäänud.

Siin majas arwas tema efiotja sell põhjusel teenistuse jatkamise soowitawaks, et julgem tööliste organiseerimise tööst osa wõtta.

Temast, kui wabriku direktori toatüdrukust, ei wõinud ju keegi arwata, et temal tegemist on töölistega.

Agas raske oli jääda siia majja... Tema pidi liikuma inimeste hulgas, kellel südamele asemel näisid olema kiwid.

Anni mõistis Salja keelt, ilma et sellest tema pere-meest oleks teadnud.

Selle läbi sai ta teada, et wana Kuusner Arnoldi ära andis ja oma pojalegi soowitas wabrikust neid töölisi kõrwaldada, kellest teistele eestwedaajaid loota.

Tütarlaps sai aru, et wabrikandid ilma mingisuguse halastufeta töölisi hukka saatsid, et selle läbi päästa oma taskuhuwisid.

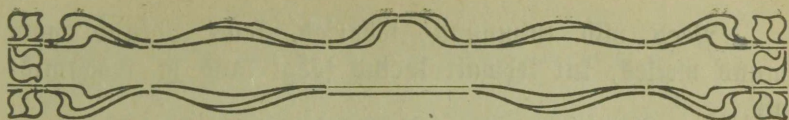
Wana Kuusner kurtis mitu korda, et lõhkeainete jaostkonna õhku lendamise läbi tema suurt rahalist kahju saanud, kuna ta aga neist töölistest, kes selle õnnetuse juures oma elu kaotasid, ilmaiski poolt sõnagi ei kõnelenud.

Ei. Need mehed ei wõtnud töölisi inimestena.

See noor töölise laps lootis aga, et need tuhanded, kes seal ääside ees taowad, peawad ülskord wõitjatena ilmaforra uueks looma.

Ta tahtis selleks kaasa aidata. See uus tundmus, mis teda waldas, oli wõitlusetung, tättematku iha...

X.

1915 aasta sügis oli kätte jõudnud. Heiðleri wabrik oli sõjatööstuse peale üle läinud ja suured riigitellimised olid täita, mille peale makseti wabrikule mitmed miljonid juba ette.

Altkõnääride, nende hulgas ka direktor Kyusneri, näod saraksid rõõmust. Töölised olid erakordse surtwe alla painutatud. Nendega wõisid herrased nüüd mängida täiesti oma huwide kohaselt.

Kes sõnakeste wastu rääkis, see saadeti sõjawäe ülemajuuure, kus suruti mees finelisse ja põit läks sõjariinile.

Wabriku hoowi peale kogunesid terwed metallimäed. Masinad mürisefid wahetpidamata ja walumajas wurisefid sulatisahjud, saates enda tulistest kerebest wälja sulatisjõgesid, mis juhiti maopdues olematesse wormidesse.

Oli töölisi, kes ei teadnud enam millal äri ehk pühapäew, millal päew ehk öö.

Nad ripnesid roidunult masinate külges, tassifid rauda ja togufid katlamajas, kuni klastasid kõrwaikulmise.

Anni nägi neid mõni kord läbi aina. Nägi, et nende tahmunud] nägudes polnud enam ainumastki lootuse sädet.

Need olid tuimunud tööorjad, kellel polnud enam muud meeles, kui lehvalt laetud söögi laud ja magamisase....

Ta nägi noort wene lipnikku kes oli määratud sõja tööstuse ülewaatajaks, kuidas see uhkelt wabriku hooiwis liikus, hõbedased wööbid finiste kott pükstel.

See poisikne lõi mitme töölise nähes, walumaja töölisele wastu nagu ja jatkas rahulikult oma ringkäiku töökodades.

Kus olid töölised? Miks ei tormanud tuhanded kõrki tsaari sulast pihuks tallama....

Kas tõesti proletariaat jõuetu ussina oli põrmu sõtutud....

Anni ei suutnud enam siin teenida. Ara tahtis põnegeda.... Juba homme päew.... Töökotta, nende õnnetute hulka, keda ennekuulmata kombel rõhuti. Nende wiltsufi jagama.... Meid orja unest äratama.

Söögitoast kestis fakste lärm ja taldreute kolin.

Direktoril oli palju wõeraid. Annil oli wastik ligineda selle priiskajate hulgaile.

Kui wene lipnik oma käe tõstis, et direktori naeru saatel toatüdruku lõuga näpistada, ehmatas Anni nii, et pidi maha pillama kandiku. Pärast wõttis meeletu wiha ja wastikuse tunne temast wõitu.

Kuulsudes läks ta tööti, kus wana Peena ees wabandas haiguslega ja palus wiimast oma asemel wõdraid passima minna.

Ta läks aeda, kus wästinult langes pingile.

Oli augusti kuu öö ja õige pime. Tuul lõristas fireli lehti ja rohi pööfaste all kohises saladuslikelt.

Anni istus kaua, kuni öösene jahedus pani ta leha wärisema.

Rõndis korra afende alt läbi. Saalis räuskasid weel joobnud külalised ja direktor, kes ennast suureks laulumehets pidas, kandis teistele üht nilbe sifulist sa'milest ette.

Tema lame hääl kõnises laugele; niikaugele, et Anni ei pääsenud sellest wastikust mõrsemisest ka siis, kui põgenes wiimasesse rohtaia nurka.

Temal tuli meele unenägu, mida siin paari aasta eest mõrklüiges nägi.

Naeratas. Ei tunnud hirmu. Mis tarwis unes ilmunud koleduft karta, kui ilmsi asju küllalt näha, mis panevad südame wärisema...

Mis tarwis õpimedust karta, kui töörahwas waemleb dubsemas orjaoös...

Kellegi raskest sammud tulid liiwasel teel rägisedes kuuldawale.

Anni waatas tagasi ja ta jalad jäid ehmatuse pärast maa külge kinni. — Direktor!

Põgeneda polnud mõimalik sest saks oli tema walget bluusi juba näinud.

Waarudes ühist tee äärest teise ja segaseid sõnu ligines joobnud mees.

— Ah—haa tuitene! Wendasid toast ära... Hallasid lipnikku wist armastama — mis? Kas mina sulle midagi ei ole? Peenal on liig pikk nina. Siua aga nagu dieke minu akna all... Tule anna mulle üks musu...

— Laske mind minna, herra direktor, hüüdis Anni, teelt rehuse taganedes.

Joobnu lai keha oli aga igal pool tema ees.

— Oh—oo... oh—ooo! Tahab ära lipata... Aga näe! Mina mees pean kinni... Ah ja piiske hiireke... Kus kus! ole wait... Ega ma sind murra...

Anni tahtis direktorist mööda karata. See haaras aga järsku tema käewarre oma higinäe kõppade wahale.

Tätarlapse suust ei tulnud hirmu mõjul vähematti häält kuuldawale.

Temal oli tundmus, nagu oleks niiste nilwane madu mäsfinud oma looklewa keha ta käewarre ümber.

Kõiki jõudu lokku mõttes taganes ta wabrikupoolse plangu poole.

Direktori määratu suur kogu rippus ta kae otsas.

Ta lottis lõuaga nagu oli Annile nii ligi, et wiimane tands palawat hingeauru oma otsaesisel.

Kiusaja silmad hiilgasid läbi pimeduse ja ta lõi oma samba taolised jalad toena ettepoole, et oleks wõimalik tüdrukut paigale sundida.

Siin hirmuga wõibeldes tuli Annile meele unes nähtud jõe hobuse taoline elukas ja uue jõuga püüdis ta ennaft wabastada.

— Mis ja nüüd sipled... Kuhu mind wead? Lahti find itkagi ei lase... Sarnast linnukest on harwa minu aias lendamas, mh... mh... õõ... kähistas direktor, kelles pehmet tütarlapse keha käperdades kirg leekete lõi.

Jõudsid rabeledes planguni ja Anni rõhus seljaga wastu jalgwärawat. See fargas lahti ning mõlemad langesid wabriku hoowi.

Tütarlapse jõud oli otsas, aga teades ennaft tööliste lähedal olewat, tõusis temas julgus. — Appi, appi! kõlas wärisew hää läbi õhu, enne kui kiusaja räpane käsi suutis tatta hingeldawat suud.

Häkitselt tundis direktor kellegi raudseid sõrmi ümber oma kõri ja ta wisati tüdrukust eemale.

Kui ajas enese jalule, nägi kõhæetut töölist, kes seisis wäljakutsuwalt ta ees.

— Ah sina.... Kes oled? Kasen find õõwahti uulitsale wisata.... Kas tead.... mina olen Hrisleri wabriku direktor Kuusner.... ah....

— Ja mina samase wabriku malmisulataja Brant—ah?

Mehed seisid pimeduses wastamisi. Üks sirgelt kui teras tulp, teine jalgel waarudes ja wiha pärast ähvides.

Kord tegi direktor liigutuse, nagu tahaks ta tööliste kallale tormata, muutis aga koe oma otsust ja pillkiselt jõrises. — Tead mees, mis see nali sulle maksma läheb—ah?

Homme sõidad sinna, kus ei paista päike.... Kus pole enam wõimalik ümber hulkuda ega oma peremehele

minasse karata. Kasi nüüd mu filmist! Ja sina tüdruk, tee et tuppja saad!

— Tüdruk jääb minu kaitse alla. Tule, laps! Soia sarnasest wampiirist kui tulest eemale, kuni meie nad taltsaks teeme.

Brant wõttis Anni käe kõrwale ja läks minema.

Ta oli ületunni tööl olnud ja nüüd koju minnes, kuulnud appihüüdu.

Brant oli õnnelik, et tütarlapsese õigel ajal appi jõudis, ehk küll ise teadis, et täna õösel wiimast korda Heisleri wabriku wärawate wahelt läbi läheb.

Suhtumine oli direktorit kaineistanud. Ta seisis puhk aega wihaselt nohisedes paigal, siis astus kirudes aeda tagasi.

— Näe, mis rumalussega maha sain... Ajan plika peale jahti. Kui see kisa wälja läheb — kurat! Siinik p'ab mind aitama wanameest ja plikat waitjesse kohta toimetada...

XI.

Wangi korjad olid ilma akendeta. Minult pool pimedada koridori pool olid augud, millel ristis rauad ees.

Korgaste ees kõndis wangiwaht ja ootas haigutades wahetust.

Ta silmitses terawasti läbi raude korgastesse, kus hakkasid hommikust liikuma wahialused.

Need olid habemesse kaswanud metsitud kogud, kes surusid oma mulla karwalised näod wastu raudu, et näha walguse kiiri, mis tungisid wäiksest atnast koridori hämarusse.

Wahht hirmutas neid aja trellide tagast kaugemale wibutades wõtme kimpu.

Nad tõmbasid jaksis pead ümiseses tagasi ja kühurasid kongi nurgas luitunud õlgede peal nagu metsloomad, kellele talgutaja lõõnud puuri worwade wahelt nina pihta.

Kõige pimedamas, paari küünra laiuses korlas istusid kaks wangi, kelleist wanem wahetpidamata oigas ja kisendas.

Wahht awas wihaselts kongi ukse.

— Kui ja, wana Brant, omi lõugi koomale ei tõmba, siis taon sulle wõtme kimbu kõrisesse!

Wang ajas eaeise istukile, kisendas.

— Õpetajat! õpetajat tooge, saate aru! Surmamõistetul on waimulik saatjaks; mind tahate aga surra lasta, ilma et ma oma patte saaksin pihtida.

— Põrgu lähed sellegi pärast. Pastor tuleb kell üheksa; seni hoiat, et sa oma röökimisega teiste rahu ei riku, ütles waht uft kinni lüües.

Beale selle jäi kongis waihemaks.

Punkt kell üheksa tõmmati wangimaja wälisukse taga kella ja wärawa waht lükkas neljanurgelise lapi, mis ukse sees lahti.

Tänawal seisis woorimees, ukse taga ootas õpetaja.

Waht, kellele waimuliku tulekut ette teatatud, awas ukse.

— Ülema abi ootab teid kantsleis, teatas ta, õpetaja ees kummardades.

Õpetaja sammus aeglaselt kantsleisise, kus istus wangimaja ülema abi.

— Ah, seal teie olete, õpetaja herral! Tülitamine warasel tunnil.

— Kui Isfand üht ekhinud hinge kutsus, siis on minu kohus kas wõi süda ööse tulla. Tülitamisest ei wõi siin juttugi olla, wastas õpetaja tõsiselt.

— Hea küll. Ma juhitan teid haige juure. Olge heaks, astuge mu järele!

Ulem wiis õpetaja teatud kongi ette, kus kääbis wahti awada ukse.

— Soowite wangidega üksi olla, ehk pean wahi kutsuma? Need poisid on mõnikord metsikud?

— Jehowa on mu lepp ja sau, wastas õpetaja. Ma ei usu, et wangid mu pühalikku tallitust segawad ja nii ei maksa teil ennast ega wahti tülitada.

— Heaküll. See waht jääb ukse taha. Wajate abi, siis hüüdle.

Ulem läks kantsleisise tagasi, kuna õpetaja kongi astus, kus ei näinud ta esiotsa mitte midagi.

Kui silmad pimedusega harjusid, nägi ta oma ees üht küllakil lamawat inimese kogu ja teist, kes istus nurgas.

— Kas sina, armis ristivend tahad teele astuda, mis viib sind wälja kõigist maapealsest hädaft ja wiletusest? küsis õpetaja.

— Jah, õpetaja herra. Mul on küll sarnane aimdus, et mu patune lere siin loopas warsti külmaks jääb.

— Ja tahad oma hingekarjasele lõik oma patud üles tunnistada, et ma wõiksin palwetada sinu hinge eest?

Wang istus põrandal ja pööras oma wahatarwa näo õpetaja poole.

— Minu patutunnistus on lühikene. Kõige elu aja olen elanud kui tõsine Kristuse järelekäija. Pole olnud mul iial kahte kuube; pole iial kandnud mu söögilaud nii palju toitu, et oleksin saanud sõõnuks.

Kus iganes tugew, nõrgemat rõhus, seal astusin wiimase kaitset wälja. Selle süü pärast weeti mind siia pimedasse kongi ja mu naine, mu wäikene poeg, tõugati wiletusse...

Ma ei palu teilt, õpetaja herra, jumala, waid inimese j. o. teie isiklist armu....

Wangi hääl muutus sofinaks.

— Teie liigute wabaduses. Teil on see terge. Minge mu korterisse ja ütlege selle poisikesele, kes on mu kõige kallim wara, et tema õnnetu isa on elawalt maha maetud, ent mõtleb alati tema peale.... Looge mulle sõna, kui jälle siia tulete, kas elab mu laps weel, kas on temal weel tükikene leiba.

Kas lubate jeda õpetaja herra?

Ma ootan teid pimedatel öödel.... Ma ootan, kui kuulen inimese sammude kaja mu piinatambri läheduses?

— Sinu patu tunnistus on diglane ja tuleb südamest, armas hing.

Kuule siis ka jumalafulase armu kuulutust, rääkis õpetaja pühalikult.

— Glas suur ja wägew kuningas. Tema riik oli suur ja rahwa arm, kelle üle see kuningas walitses, ulatas üle saja miljoni.

See kuningas lastis heita tuhandeid wangi ja miljonid wiidi sõjalinile....

Nurgast kuulbus ahelate kõlin. Noorem wang lähenes nii kaugele kui kütkeb lubasid.

Tema walges näos wälkusid auku wajunud filmad ja huuled liikusid nagu ahmides õhku.

Spetaja jatkas.

— Selle kuninga sõjawäed langesid Karpatide lumistel kõrgustikkuudel.

Tema rahwas, kes kannatab nälga, on ärewuses. Tõelised on üle riigi liitunud. Need kujutawad süstimusta äitsepilwet, kust iga filmapilt kostab mürin, mis põrutab pihuks ja põrmuks kurja kuninga trooni....

Siis atwanewad wangikodade raudsed ukked, siis tõstatab rõhutud rahwas wõidu lippu ja fina, armas wend, wõib oma pojakese põlwele wõtta.

Mõlemad wangid olid imestuse pärast keeletud. Sarnast armuõpetust polnud nemad waimulikku mehe suust oodanud.

Wega polnud aga imestuse awaldamiseks.

Spetaja raputas südamlikult mõlemi wangi kätt. Kumardas nende kõrwa juure: — Mina olen Lehtroos. Lootke kõige paremat. Paari kuu pärast kumab koit... Sumalaga.

Ta kadus kiiresti kõngist.

— Mis see oli, Saare? küsis Brant ennast jalule ajades.

— Nägime wist ilusat und... sõnas noor wang nagu iseenele.

Siis kõlisesid ahelad ja wangid langesid üksteisele kaela. Ule nende palgede weetesis kuumad tänu ja rõõmu pisarad.

Eduna ajal sõi Brant oma toidu portsjoni ahnelt ära.

— Näh! imestab waht. — Hommikul oli surm suu ääres, nüüd sõõrib leitwa wiimse raasufseni nahka. Kas papi wiin-leib nii su südant kosutab?

— Jah, see papp pani mu närtsinud jüdame uue jõuga tuisuma.

Surmast pole nüüd enam juttugi, waid elust... Elust!

Wahst raputas imestades pead ja läts tühjaks joodud weekruukidega minema.

XII.

Peale selle, kui Brant wangistati, ei julenud Anni kodus wiibida. Tema oli kindel, et noor Ruusner ka tema wangitorni heitmiseks samme astub ja Anni arwamine polnud selles suhtes mitte ekslik.

Juba mitu ööd olid nuuskurid Saare ema tülitamas käinud.

Wana naisterahwas oli nüüd päris äkki ja kurwe-
maid päiwi ei olnud tema oma waewalise elus enne
mööda saatnud kui nüüd.

Ta waatas õhtuti loojaminewat päikest ja igatses
surra.

Surra siin külmas toateses, nagu arwas ta otsa-
löpeynud olewat wangi korlas oma meest ja poega.

Anni oli ennemalt teda salamahti waatamas käinud,
nüüd oli tema kadunud juba mitu päewa.

Wist oli ka tema kuhugile müüride taha maetud...
Ühel õhtul kuulis emake ukse taga koputamist.

Ta awas ukse, lastis sisse sirge lastwuga nooremehe,
kes ust hoolega oma järele riivi lükates küsis:

— Kas siin elab Saare-ema?

— See ma olen.

— Ma käisin Arnoldi juures...

— Mis? Teie käisite... Kes teie olete? Ah nüüd mäletan: olete see noormees, kes kord enne juba Anniga siin käis?

— Jah. Lehtroos on mu nimi.

— Teie nägite mu poega?

— Jah. Käisin wangimajas waimuliku riideis. Olen ju nii pastor Martsoni nägu.

Lehtroos jutustas oma wangimajas käimise loo ära. Kottupandub kätel kuulas emake. Nagu nõrk rõõmujoon ilmus ta mulla karwa'isele näole.

See oli rõõmu sõnum wana inimese murtud südamele. Olgugi ta wangis. Olgugi ta raudus; oga teadmine, et poeg alles elus, oli trööstiw.

— Kas Arnold ka nende hulka on arwatud, teda käesolewal nädalal Siberisse saadetakse? küsis Saare ema. Lehtroos ehmatas.

— Kuidas? Siberisse... Kes ütles teile seda?

— Annil olid selle üle kindlad teated.

Lehtroos oli puht aega mõttes. Siis hakkas järsku ukse poole minema.

— Mina wabastan teda. Ole julge, emake. Neil ei pea korda minema su poega külmale maale wiia...

Noormees kadus toast. Ta läks kiiresti raudtee jaama poole. Tooksis üle raudtee ülesõidu koha ja puges tagawara roobastel seiswate wagunite wahel.

Ühe musta waguni juures, millel wälised raudrestidEGA üle löödud aknad, peatas Lehtroos.

Konis trepile ja kobas pimedas waguni uste luktude kallal.

— Oh—oh! Heisleri wabriku töö. Sigem, oma kätetöö, ümises h'a meelega lukusepp.

Läks koju, kus wiibis ja tagus oma töölaua ääres terwe öö. Hommikul saatis meistrile sõna, et temal haiguse pärast wõimata tööle ilmuda.

Hõfne Peterburi poole minev rong seisis jaama hoone ees. Wangide wagon oli haagitud just veduri järke kuna järgmise wagunisse kimmelond soldatit oli paigutatud, kes määratud wangide saatjaks.

Wangid toodi sõjaväe patrulli wahel läbi Nunne tänawa jaama.

Neid oli üle kahetümne mehe; kõik paariwiisi raudu pandud.

Rõige ees käisid Brant ja Saare.

Esimene nõrgal sammul, rõhutub olekus; teine aga julgelt ja sirgelt.

Saare teadis, kui raske oli praegune teekäik tema enesele, kui raske tema õnnetumatele seltsilistele...

Kui näeks veel eemaltki omaiseid... Saaks korrats filmi waadata lastele, kes jääwad maha ilma isa aruuta, leiwata...

Tänawad olid aga inimestest tühjad. Jaama hoone ees ei lastnud soldatid ühtki inimest wangidele ligi.

Neid wiidi läbi raudaia jaama esisele.

Enne kui Saare astus waguni trepile, waatas ta linna poole.

Ta nägi üfsikut naisterahwast, raudaia taga, kelle sõrmed hoidsid kramplikult kolmeharalistest raudwarwade otsadest kinni.

See oli noor ilus nāgu, mis elektrivalguses nüüb selgesti nähtawale tuli, aga walge kui kriit.

Ta peast oli langenud kate ja tuul jafis tema tumebaid juukseid.

— Kes on see noor naisterahwas? küsis Saare, Brantile kõrwa sohistades. Ma nagu oleks seda nāgu kufagil näinud.

Brant waatas ringi.

— Sinu oma kasuõde Anni...

Saare tahtis aia juure tormata, küsida... kõneleda... jumalaga jätta... Ent see oli wõimata. Neid tõugati wagunisse.

Kõige weel uufe wahel suutis noormees soldatit kõr-
wale tõugates tagasi waadata. Ta noogutas naeratades
lastude poole ja kadus siis....

Anni nõrkus. Nuusjudes jäi ta warwade külge rip-
puma ja surus oma otja wastu külma rauda....

Rong oli liikunud juba paar jaama wahet.

Wangid istusid waitides pinkidel. Kellegil polnud
rääkimiseks sõnu, sest iga ühel oli ise oma mõtete ja
tundmustega küllalt tegemist.

Wangide juure pandud kats soldatit leerutasid haigu-
tades plotskit ja teine neist waatas ringi, kus kõige koha-
sem oleks keha sirgu tõmmata. Sest mis neist raudus
wangidest tahe mehega walwata, kuna üks latus ja
waguni afnal rauad ees.

Soldati filma hakkas ühe pingi alt läetorm, mida
tiris wälja.

Korwis oli kanikas leiba, mõned riide nartsud ja
juur must pudel.

— Wist tulekli, ümises wenelane pudeli korki ära
wõttes.

Nuusutas, maitset; siis lastis rõõmu ja imestuse
hülde kuuldawale!

Puhas piiritus, Waska! Säh, proowil!

Waska wõttis pudeli ja pidas selle puhtaega suu peal.

Rõõmustas temagi.

— On wist teistest wangiwedajatest wagunisfe unu-
statud. Kellele meie teda pakkuma lähme, muud kui paneme
hinge alla.

Jõiwad. Lärmitsefid.

Samal ajal märkas weltweebel, kelle juhatusel all
wange saatwad soldatid olid, wagunite wahepaigas nõgise
näoga noortmeest.

See oli purujoobnud ja lomberdas wagunisfe sol-
daitte hulka.

— Ah, siin on kroonumehed!

Wedurijuht ütles, et selles wagunis pidid kolm kõige nägusamat Narwa neiu tõltma. Ninapidi wedas mind.

— Sa oled wist kütja? küsis weltweebel. Kust tont sa siia said?

— Waguni katuseid mööda, herra leitnant.

Joobnud kütja hoidis käre ripakil sõrmega kārwa ääres ja wõttis nii koomilise poosi, et effte weltweebel ja pärast ta solbatid naerma plahwatasid.

— Kus sa oma nina täis wedasid? — küstti mitmelt poolt. — Meie pole paaril aastal enam monopolkat maitsta saanud.

— Wiina on! Kas pese wõi pead, suurusas kütja.

— Täna õhtul peitsid tats maa sahterdajat, teba raudtee politsei taga ajas, oma piirituse plasku meie sõetendrisse. Noh, mehed said punuma ehk pisteti puuri, mis see meie asi. Piiritus aga jäi meile. Oma aetud asi, egas ta just kiidu kraam ole, aga denaturkasi on ilklagi parem. Proo- wige, herra ohwitseer!

— Mina olen weltweebel...

— Wabandage, mis minusugune paguniteft teab; wõi weltmarsšal olete.

— Weltweebel! kurat ja põrgu. Too see pudel siia!

Wõi ja maigutas.

— Mõnus märjute, hmm. Aga teie juure ei tohi see konterbant jääda. Sina oled juba täis ja kui wedurijuht ka oma nina põhja ajab, wõib rong kas wõi kraawi lennata. Tead wennas, mis elukad seal mustas wagunis on? Teed lolli näo, ei tea. Seal sõidawad kõige suuremad poliitika süüdlased. Sina aga joo, wedurijuht joo... Kas ülemus seda lubab. Ja kelle kuradi lubaga pidasite piirituse omale, mida kroonul õigus rekwireerita — ah? Järgmises jaamas läsen sindwahi alla wõtta.

— Palun andeks, herra weltmar...

— Weltweebel, mõistad! Hm. Kõng peatab. Silmapilk too piirituse plasku siia.

— Aga ega teie mind üles anna? küsis kütja hirmunult.

— Seda näeme. Nüüd tee, mis käsen!

Joobnud noormees ronis vaarudes waguni trepist alla.

Natukesel aja pärast ilmus ta küürakil ja tõi suure laperguse plekknõu.

Weltweebel wiis plasku wagunisse. Awas prundi, mis peale teraw kobukeedetud püstari lõhn loju wagunit täitis.

Soldatid limpsasid keelt ja ootasid aega, millal weltweebel, kes juba teist korra teekruugi wiinaga täitnud, ka neile luba annab märjuteft mekkida.

Seda luba polnud aga tarwis, sest ülemus jäi warsti nii pehmeks, et waguni nurka norstama jäi.

Soldatid tõstisid nüüd püstari plaskuga oma ärandagemise järele ümberkäia.

* * *

Wangide wagunis oli Saare lohe tähelepanelituse saanud, kui soldatid piirituse pudeli leidsid.

Tema ei suutnud uskuda, et pudel oleks wagunisse unustatud mõnest eelmisel korral sõitwast wangiwahist.

Nii kallist ainet, kui piiritus praegusel ajal oli, ei oleks wangiwahid iialgi maha unustanud.

Kõrwalised isikud aga sellesse wagunisse ei pääse, sest ta ukse on alati lukkus.

Noore wangi rindus ärkas nõrk lootuse jäde. Kas mitte keegi wabaduses olem seltsimees nende wabastamises ei tegutse? Beawad nad ise põgeneuise katset tegema nüüd, kus üks waht magab ja teine puru joobnud?

Ta awaldas oma arwamist Brantile. See raputas kurtwalt pead.

— Üks on wäljast poolt lukku keeratud .

Kui saatsimegi uuest wälja, rongilt maha hüpata paari laupa meie ometi ei wõi. See tähendaks meelega oma kaelaluu murdmist.

— Aga ometi peame midagi ettewõtma lähistas Saare erutatult. Näe, seegi püssimees norstab oma peataie wäsimusest.

— Eõhume käeraud puruks! sõnas üks poisikesohtu wang nagu oleks ta kuulnud Saare sõnu.

Noormees keeras püssi otjast täägi ja kangutas selle terawa otjaga oma käeraude kallal.

Ta nägu löi higiseks, käest tillus weri, aga walust hoolimata ragistas wabadust ihtaw inimene edasi, kuni kostis raskatus ja ta käsi oli waba.

Nooremehe filmad löid sõrama; teised wangid toondufid tihedasse salta.

Iga paar löstis oma kõites käed kõrgele. Kõik tahtsid wabaneda neist kõlisesatest löidetest.

Korraga keerati ukse lukkus raginal wõtit.

Wangid wajasid hirmu pärast koku. Ilus lootus kustus sama järsku, kui ta löi loitele.

Kahtlemata oli kontwoide ülem midagi kahtlast märkanud ja tuli waatama, kas wangide wagunis kõik korras.

Kõikide pärani kistud filmad olid ukse poole pöördud, mis awanes praoksile ja kellegi tedretäpniline nina tuli nähtawale.

Selle ninale järgnesid tahmased paled ja laks ergawat filma, mis luurafid kõige pealt magawate soldatite poole.

Siis largas wagunisje määrdinud tööbluusis noormees.

— Dehtroos! karjatasid Saare ja Brant ühel häälel.

— See ma olen — aga nüüd pole terwituseks ega rõõmuawabusteks aega. Ruttu tööle, seltsimehed!

Ta kistus taskutest mitu wiisi, raua sae ja tangid wälja ning jägas neid wangidele.

Noormees, kelle käed juba enne wabad, asus nüüd tuliselt teiste wabastamisk tööle.

Lehtroos wiilis ise mõne minutiga Saare ja Branti rauad läbi.

Nad haarasid püssid ja seisid ukse kõrwal wahi peal, et ootamatuste wastu walmis olla.

Warsti olid koidide käed wabad.

— Nüüd, kordamööda ja ettewaatlikult, rongilt maha. See on pime ja sõidame heinamaa kohal, kus wälja hüppamine kuigi raske ei ole. Nutake wabadusse!

Lehtroosil polnud seda waja teist korda ütelda.

Wangid kadusid waguni trepile ja sealt wilkatasid nende kogud liiwase raudtee tammile, kus hüppehoos weeresid samblasesse kraawi.

Rong oli sõitnud juba mitmed jaama wahed edasi, kui weltweebel alkoholi uimastusest ärkas.

Ta tormas wangide wagunisse, kus awatud ust nähes ehmatas tangelis.

Aratas paari jala hoobiga wahid.

— Kus on wangid? — Teie koera näod. Magate.... Ah pooleli wiina pudel!... Salute endid täis.... Siberi poisid oleme nüüd koid!...

Weltweebel läks mineema ja wirutas waguni ukse hooga kinni.

Saljas mõti kulus kõlinal põrandale.

— Hm. Walewõtmega awatud. Et kurat mind karistaks, enne kui Narwa jõuame. Mis näoga astun älemuse ette....

Uga kus see kütja on?

Jooksis waatama. Süüa lühweldas wana habemil mees. Noorest, joobnud kütjast ei teadnud keegi rääkida.

XIII.

Tuul wihises üle lagendiku.

Männi jändrikud ja sõdrohi liikus mätastel. Raba paistis eemalt nagu rohkas lainetaw meri.

Wanad eidelesed kükirutasid jõhwikaid korjates mätastel.

Nad olid sarnased hallide, sorul sulgebega kurgedele, kes enne sojalemaale lendamist otsiwad raba wulifewast pinnalt toidust.

Teiste marjuliste hulgas oli ka Saare ema, kes jõudnud juba korwi täis korjata ja linna poole hakkas minema.

Metsas, kitsal jalgteel, istus ta kännu otsas, et korwi kandmiseks jõudu koguda.

Emake kuulis oma selja taga krõbinat ja ringi waadates nägi lähenevat kolme meest.

Nendest olid kaks sassis juuststega ja pika habemetega, kuna kolmas, kes teiste warjus kõndis, töömehe bluusi kandis.

Wana eit haaras korwi sangast kinni, nagu kardaks ta oma waewaga korjatud waranduse ära rööwimist.

Tema lohale jõudes jäi eellõndija kahwatanud näoga mees järsku seisma.

Marjuline waatas üles ja hakkas korraga wärisema.

— Tule taewas appi... Sina, Suhan... Siberist sin... Näen ma dieti?

Mees naeratas.

— Armas emake, ja etšid. Witte oma meest, waid poega näed oma ees.

— Ah fina oled, Arnold! Nii wanaks jäänud...
Otsa lõppenud...

Ta sirutas oma kondised käed pojale, kes kattis neid suudluste ja rõõmu pisaratega.

■ Nad läksid teeraalt tihedasse metsa, kus kuulati, mis linnas wahe peal sündinud.

Saare-ema jutustas, nii palju kui tema tööliste elust ja üffikutest seltsimeestest oli kuulnud.

Siin harutasid mehed ka küsimust, kuhu nüüd pelgu paita leida, sest selge oli, et nende tabamiselks löid rattad käima pannakse.

— Anni elab siin Rannamõisa lähedal ühe wanamehe üttis, kus ta enest nii kindlas kohas ütleb olewat, et ühegi nuuskuri nina tema kohta ei wõiwat leida. Ehk annab see wanamees teile ulualust.

Saare oli ema nõuandega peri, sest linna asuda oli efiotsa liig kardetaw. Pealegi wajasid mehed puhkust. Praegu² olid löid mõõda metsi hullkudes wäsinud ja nälginud.

Ena juhatas neile teed wanamehe üti juure, ja kui päike juba looja weeres, hakkas ta poega jumalaga jättes linna poole liikuma.

Temaga ühes läks ka Lehtroos. Lulusjapp tahtis selgusele jõuda, kas temal wõimalik weel tööle minna, ehk tuleb ka politsei eest põranda alla asuda.

* * *

Kui oli juba ilm pime, jõudis Saare Brantiga wanamehe üti juure, mis asus mere ranna lähedal.

Üti omanik pidi korwipunuja olema, sest õue peal oli mitu pajuwitsa pundart, kuna uluall mõned walged pesu korwid üksteise peale laotult seisid.

Koja uks oli nii madal, et mehed pool läpakil üle läwe ronisid. Nad koputasid ukse pihta, mis peale kellegi lohisewad sammud lähenesid ja uks awati.

See oli kõrge kaswuga wanamees, kes wõraid wastu wõttis.

Temal oli paljas pihtkasut selgas, jalas ilmatu suured meremehe saapad.

Wanamehel oli pikk hall habe, kuna pakju talimütsi alt sõredad takukarwa juukse salgud üle kõrwa langesid.

Ta silmitses wõraid rahulise, aga terawa pilguga.

— Andke andeks, et teie rahu nii hilisel tunnil rikume, tegi Saare juttu. — Kas teie juures elab keegi tütarlaps Anna Wiilup?

— Wõtke enne istet, ütles wanamees. Tulete wist kusagilt kaugelt, nagu teie wälimuselt järeldama pean — ja wajate dömaja. Minu ütt on küll wäikene, ent ruumi jatkub igale teekäijale.

Selle nimelisest tütarlapselt, keda küsistite ei tea mina kahjuks midagi.

Saare naeris heasüdamliselt.

— Teie umbusaldus meie suguste karwataswanud metsmeeste wastu on arusaadaw, ent ma wõin teile mehesõnaga öelda, et teie eluasemesse pole praegusel korral tunginud ei kaabakad, ega ka politsei nuuskurid.

Minu olen Anni kasuwend ja see mees sinu minu wangimaja kaaslane. Olime paari päewa eest teel lälwale maale ja põgenesime raudtee rongist. Siin on mu läsi, mis iial pole liitunud autu teole.

Saare sirutas wanamehele käe, mida see südamlikult raputas.

— Arwasin kohe, et mul jällegi paari õnnetuga tegemist, kes warju otstawad nende koerte eest, kes häid inimesi taga kiisawad.

Olge mureta. Minu ütt on wäljast poolt armetu, aga temas leidub küllalt ruume, mis kindlustawad teie julgeolekut.

Annit ei ole praegu kodus. Tema käib õhtuti väljas ja puudub mõni kord hommikuni.

Tunen tõsiselt muret selle tüdrukü pärast. On kallimeelne inimene. Teda warjaks ma oma üttis nii kaua kui elan.

Wana mees riivitas toa ja koja uksed. Etis pakkus külalistele süüa.

Jutuajamisel selgus, et wanamehe nimi Kruustam ja et temagi oma noorema ea wabrikutöölisena mõõda saatnud; samuti wangiraudu kannud ja piinajate eest pelgus elanud.

Nüüd elatas ta ennast korwipunumise tööst. Webas korwe talwel kelguga linna turule; juwel korjas witsju.

Kruustamil polnud lasti iialgi olnud. Naine oli surunud juba paarikümne aasta eest.

Toakese kõrwal oli teine wähem ruum, kus oli suur katel abju kõrwale fiske müüritud.

Kattas olid kooritud witsad weesse pandud.

Tulease katla all, oli awar nagu abjufuu.

— See ongi fiskekät, minu jalakambriisse, seletas Kruustam. Tulge mulle järele!

Ta puges katla alla ja mehed waatasid imestusega, kuidas wanamehe keha lohisedes pimedasse awausse kadus.

Nad pugesid eelmineja järele. Roomata ei tulnud kuigi palju maad, sest warsti paistis tulewalgus ja wanamees wõttis mehed paariruntisilla laiuses ruumis wastu, mille seinad wooderdatud telliskiwidega.

— Siin elabki Anni. Nää seal on tema laud raamatutega. Etis ole waitne kambrikene?

Mehed pidid tummistama, et paremat peidupaika küll kusagilt leida ei ole.

— Tuleb politsei kaela, rääkis Kruustam ebasi, siis on muidugi teie kohus stia peitu pugeda ja see stiwet stin läigu ette lasta.

Ma süüatan siis laastud katla all põlema — keedan punumis-witsju, ja keegi pagan ei wõi arwata, et seal tule taga uks on, mis warjab elusaid inimesi.

Endistel aastatel, kui veel noorem olin, oli meil siin trükkkoda ja kõige agaramad tööliste eestvedajad on siin faitset leidnud.

Saare filmitšes laual olewaid paberisi. Nägi seal mitmeid alles kirjutatud üleskutseid ja juhatuskirju tööliste organisatsioonidele.

Räskkirjad kandsid allkirja „Rästit“, olid puhtalt ja asjalikult kirjutatud.

Kokkuseatud üleskutses leibus nii palju waimu wärskust ja tuld, et Saare seda kümme korda üle luges.

Need olid tema oma mõtted; need olid sõnad tema juust, mis selle tütarlapse käsi paberile pannud, teda nägi aastate eest oma ema juures waike unistaja plikana.

— Kes jõuab töörahwa wõimu murda, kui wangistatud meeste afemele astuwad nii energilised naiswõitlejad! hüüdis Saare waimustuses ja luges üleskutsed ka teistele ette.

Nad ronisid tagasi tuppa, kus suitsewa lambi tulekese walgel istuti veel kaua.

Dtustasid hommikul habemed ära ajada ja endid riiete poolest korraldada, sest Brant igatses kõigest hingest linna, et oma perekonna saatusest teateid saada.

Sarnases olekus aga oli kardetaw inimeste hulka minna, kui lohe ei tahetud politsei küssi langeda.

Wäljas oli tuul tõusnud nii waljuks, et üti seinad wabisesid. Metsa mühin kostis läbi aknake tупpa. Dundus nagu läheneks kusagilt määratu weekogu, mis matab selle wäikele eluaseme oma alla.

Wana Kruustam ronis kõige saabastega loikasfe. Tema saanud mõne päewa eest külmetada, mille tagajärjel haiguse wimm kehās. Kannab sellepärast talwemundert.

Brant heitis puhkusele laastuhunniku otsa.

Saare aga awaldas soowi wälja minna. Tema tahab näha merd. Mässawat, wõimsates lainetes merd.... Eubas mõne tunni pärast tagasi tulla.

Ta sammus läbi metsa, pörgates sageli wästu puid, sest ilm oli nii pime, et jalge ettegi midagi näha ei wõinud.

Tuul pekkis nooremehete murdunud puuoksi taela, sajis tema juukseid.

Pita, waewalise käigu järel jõudis ta mere ääre.

Justus kõrgele kaldale, lõi sõrmi rohusse, et maru ei paiskaks teda alla, kus mürises ja tees wihane weelogu.

Wägewad olid need lained, mis hirmsa hooga wästu kallast paisjati.

Nende harjad paisjati pimeduses mäelatwadena, mis langenuid aluselt, ja weerewad wõimsalt edasi, murdes iga-suguseid tõkkeid; lüües kõituma isegi seda aastatuhandeid seisnud paekallast.

Mere kohinaga ühines kõue mürin.

Wälgujähwatused näitasid ülewal sinikasmusti pilwe rünlaid; all määsawat merd, mis tees ja surises, wahust wett kõrgele wirutades. Läitis saladuslikelt, nagu hiigla anum terase sulatisega, mis langenuid küljeli ja saadab ümbrusse tuliseid wooge.

Lainete mäed kõrgenesid ühtepuhku. Piitse kõrgatustel polnud enam wahet ja wälgu tulest oli meri niilaugeult walgustatud, et paisjati üle lahe kätte selgesti tehaste turbiinid.

Saare taganes kalda weerekt. Ta nägi kuidas lained randa lõhkusid. Pae kihid pudenesid, nagu oleks need rabedast sawist; wahused lained weeresid juba rohusse.

— Nii tõuseb töörahwas, kui wägivald jõudnud selle piirini, kust algab langemine.

Nagu need wõimsad wood lõhuvad kallast, purustab wabadust ihlaw rahwas tsaari paleede sammeldanud seinad.

Saare hakkas neid sõnu ümiseses üti poole tagasi minema.

Seni kui jõudis ta üle lageda, jäi tuul hoogsamaks ja taewas selgines.

Kuu tuli pilwe rünlade wahelt nähtawale ja wal-
gustas männikut, kust paistis jämedad tüwid, ribastiktu,
nagu wõitlusels üles seatud tume sõjalaste parw.

Sinna poolt tulewa jalgteeraal liikus üks inimese
kogu, kes lähenes kiiresti.

Oli walge näoga noormees, müts üle kõrwe
kistud; õhuke hall palitu selgas.

Ta pidi lähtu Saarest mööda minema, aga kui
waatas korrats wiimasele näkku, siis seisatas nagu ehmatades.

— Wabandage, külamees! Kas teie wõite mulle
ütelda, misfugust teed mööda ma Schmidti suwemaja juure
pääfeks? Ilm oli nii marune, et õigest teelt effisin.

Saarele kuulub see hääl tuttawana, ta seba üm-
margust lõuga, mis nooremehe palitu krae wahelt wälja
paistis, pidi ta kusogil näinud olema.

— Teie olete õigel teel, noormees: Schmidti suwe-
maja poole siit enam kaugel; ta mina lähen sealt mööda
— tulete wist linnast?

— Jah.

— Mis seal uudist?

— Mis uudist seal iltagi peaks olema. Sõjawäe
patrullid kolawad linnas ringi. Gila õõsel otsti mitmes
kohas tööliste korterid läbi; künnete wiisi ou wabrikuteft
inimest linni wiidud. Shtu hilja on uulitsal liikuda päris
karbetaw kohe.

— So—oh. Peab wist midagi juhtunud olema, et
kroonumehed sarnast agarust üles näitawad? Kusis Saare
wargi kõrwal läijat filmitsedes.

— O—jah. Trobilond poliitika wange pannud putku.

— Eks sa näe.... Kunalad mehed.... Reid leitakse,
nabitakse uuesti linni. Eks ole noormees?

— Jah. Üks ongi juba leitud....

— Tõesti! Ei tea kes see on?

— Arnold Saare.

— E—eks sa kuule. Ei ole kuulnud küll selle ni-
melist; aga kus kohast ta leiti?

— Kannandisa lähedalt metsa teelt.

Saare jäi seisma; nii järsku, nagu oleks temale selga langenud tina ladem, mis surus jalad maasse.

— Teie olete promolaator... politsei nuuskur. Teie juba mind ei püüa, lähistas ta sirutades kätt, et lüüa sõrmi nooremehe kõri ümber.

Viimane lüftas aga mütsi kullasse ja pahwatas nii suure hooga naerma, et mustad juukse salgad üle tema näo langeksid.

— Sa ei tunne mind, Arnold... Tahad mind kagistada. Kurjaks oled läinud wangitornis kasuwend....

— Anni!! Misfugune votamata ja õnnelik lohkujustumine! Ja kui tore pois oled... Kuidagi ei tunnub ära.... Tahtsin sulle töömehe kammalt tunda anda; süda läks täis: paar päewa olen alles wabaduses ja kobe nuuskur kannul — nüüd kagistan sind terwituseks rõõmu pärast....

Ta haaras kasuõe kaenlasse ja suudles ta walget otsaesist.

Õstimest lorda nägi ta puna Anni palgil, kuulis teda naerwat nii hõbeselge häälega. Mõlemad olid rõõmsad ja astusid kõrwuti kitsal tee raal edasi.

XIV.

Teisel õhtul otustasid Anni ja Saare linna minna. Sinna oli Brant juba hommikul wara eel läinud.

Nad liginesid linnale heinamaa poolt ja sammusid Kuusneri teemia wabrikust mööda.

Seal kohal, kus wiie aasta ees lendas õhku lõhkeainete walmistamise jaostond, olid uued lauad purustatud plangu sisse pandud.

Need walgendasid pimeduses, nagu püstitatud puu-särgid.

— Seal töötas ja suri minu isa... rääkis Anni pisut aega seisatades.

Saare paljastas pea ja seisis waitides kasuõe kõrwal.

— Sajad ja tuhanded töölistes on saanud siin kihwti-koopas omale rindu surmaldu....

Nad on surmale pühendatud niisama kui sinu isa, kellele õnnetu juhtumine järsku otša peale tegi. Lähme minema siit koledest kohast!

Tõudsid raudtee ülesõidu kohani, kus posti tõmmatud elektrilamp walgustas laugelt raudtee liini.

Saama poolt lähenes kaubarong. Beduri järges olid lahtistel wagunitel suurtükid.

Surma riistad wahtisid lahtiste suudega õhku. Need paistisid kui hallid metselukad, leda wiiake kuhugile kaugele inimeste luib purustama.

Kui rong jõudis ülesõidu koha juure, lolas korruga kufagilt kellegi lähisew naer: — Tapariistad sõidawad.... äh, äh, ää...

Õfjaliinile.... Inimest häwitama... Mind sõtkuge siin paigas surnuks....

Üks must kogu wiiskas enese pöigiti üle siinide.

Saare kargas koke juure ja tõmbas enesetapja just sel filmapilgul raudteelt kõrwale, kui weduri rattad olid temast üle minemas.

— Sina? Brant! Mis mõtleksid teha, õnnetu?

Brant ajas enese pikkamisi püsti. Oli näost walge kui paber ja sintsed huuled liikusid puhk aega, ilma et sõnasuust oleks wälja saanud.

Ta waatas nagu kahju tundes ärasõitwale rongile järele.

— Miks päästsid mind, sõber! Nüüd oleksin juba jäädawas rahus olnud — nagu tema....

Tead Saare; teba pole enam.... Tema on surnud....

— Kes? Ega ometi poeg?

Brant tõstis käed nagu abiotõides kõrgele, siis langes lõdvalt sõbra najale.

—Tema jah... Mul pole enam poega.... Laskin koju... Tuba tühi... Idäänud haigeks ja pole saanud õigel ajal arstiabi. Naine läib päewal pesemas; õõsel jooks-
nud kogu linna läbi; ei ühtki arsti pole kodus; ei ütski taha tormisel ööl abi andma minu töölise lapsel.... Weetud haigemajasse.... Suri seal....

Kui mitu korda oodanud isa.... Kui mitu korda hüüdnud mu nime.... Praegu tulid ta haualt.... Rõne-
lesin. Nutsin.... Külmi hauatungas, muud midagi....

Surra tahan.... Surra tahan, sõbrad! Mu elul pole enam otstarbet.... Minge! Laske mind oodata järgmist rongi.

Ta tõetis pead. Silmitses teisi peaaegu kurjalt, käskiwalt.

— Sa oled kaotanud oma lapse. Saan sinu walust aru, rääkis Saare, ent pea meeles sõber: kui palju lapsi kistakse wanematelt, kui palju wanemaid lastest, praeguses wägiwaldses ilmaporras.

Kui tõit need, kes kapitalistide ja tsaari sulaste wägiwalla all kannatanud, oma pead rongi alla pistawad, siis kestab rõhutute hädakisa ilma otsani....

Julgust, sõber! Meie tõit kõnnime otkalifel teel. Kus on minu wäiksed wennad? Kus minu isa? Siin on Anni; tulime praegu tema isa surma platsist mööda....

Brant seisfis liikumataalt. Paistis nagu ei kuuleks sõbra seletusi.

— Mul pole itkagi muud oodata kui wangimaja eht näljafurm... Parema juba järsku kõigiga lõpp teha....

Anni astus nüüd tasakesti Branti juure. Silistas ta jääkülma näht.

— Sul on naine, tema ei leina mitte wähem oma last kui sina. Tahad sa õnnetuma emale uut hingewalu sünnitada?

Kui oleks ja seisnud oma poja surmawoodi ääres ja temale ütelnud: waata poeg, kui sureb siis surman ka enese. See tark pois oleks siis kahtlemata ütelnud: Ara seda tee, isa! Kes siis ema toidab....

Branti silmad hakkasid hiilgama.

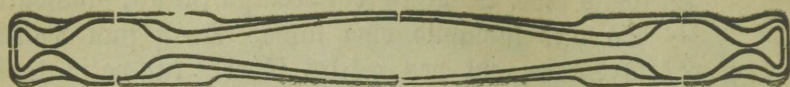
— Arwad ja, et ta nii oleks ütelnud?

— Kahtlemata! Hea laps muretsseb omaksete eest weel siis, kui tal omal surm suu ääres.

— Siis elan.... Katsum elada, kui juudan.. Tõepoolest, Anni, sul on õigus! hüüdis Brant, kuna ta hääl julgemalt kõlas.

— Täna õffel magan kodus — hea õnne peal — õnne peal — õigem istun tema tühja sängi juures.... Homme ilmun teie juure. Kuhu teie mõtlete minna? Olge ettewaatlikud! Kui imelik see ilma elu on: Poleks teie juhtunud tulema, oleks minu talle korjatud... Jumalaga, jumalaga! Ünn kaasa!

Ta kadus rasteil sammel lähemasse tänawasse.

XV.

Rõit linna elanikud olid liitvel, sest täna oodati keisrit. Suba wara hommitul hakkas rahwast murruna raudtee jaama poole wajuma; roniti katustele ja puude otsa, et ometi kaugeltki näha riigipea palet.

Tuhandete wiist wiibi koolilapsi Peetri platsile, kus wäetitesed lödifesid külma käes, sest sünge põhja tuul nõelus läbi wiletate kehakatete.

Wõimud käsutasid kogu noori ja wanu, ametnikke ja sõjawäelasi. Rõit pidid täna kumarduse tegema selle mehele, kelle walitsuse kepi all ägas üle sajamiljoniline rahwas.

Mööbba linna kihutasid ratsa strashnikud ja sõjawäe patrullid. Raudtee liini ligidale ei lastud inimese hingegi.

Suure Bärnu maantee ülesõidu koha ette oli kogunud tihe inimeste salt.

Sita olid peatama sunnitud maamehed, hobuste, regebega ja seisid linna elanikud, oodates keiserlikku rongi.

Üle tänawa oli tõmmatud lõis ja ratsanikud rõhustid ikka suurenewat rahwa hulka tagasi.

Saare ja Anni, kes siit juhtumisi läbi läksid, märkasid korraga liitumist ootajate ridades.

Keegi noormees jooksis kiürakil inimeste wahel edasi. Teda ajasid taga mitmed politseinikud.

Rui põgeneja läheneb, fofistab Saare Annile kõrwa:
— See on Vehtroos! Wiimane märkas ka neid.

— Eõksu pidin langema.... Paganu politseinikud!....
Näe kuidas segiwad.... Tulge pärast waksali ette, ütles
ta edasi rühtides.

Ta puges lastingule seotud hobuste warjus tiiresti
edasi ja kadus ühe maja hoowi, kuna ratsanikud pikki tä-
nawat edasi kihutasid.

Maameeste regebe juurest kostis weel politseinikude
läratsmine ja inimesed trügistsid kaelu diendades lähemale.

Ka Saare Anniga pääsesid ligemale.

Nad nägid mõdgameeste wahel kaht küla noortmeest,
kes näost weripunased ja wärisestid, kas hirmu ehk äretuse
pärast.

— Wõi topiwad maameeste riided ümber ja lao-
tawad lenblehti—läed raudu nendele! läratas patrulli ülem.

— Meie ei tea midagi, sõnas üks maameestest.
Keegi linnamees pillas selle pati maha, ma mõtlesin, ei
tea mis asi see on, ja wistaksin reele.

— Eõwad! Oled waletamas meister. Nägin kuidas
lenblehti warjasid. Wiige nad minema!

Politseinikud panid noortemeeste läed raudu ja sun-
distsid neid oma eel käima.

— Weil on peremehe hobune, ütles wanem wanqis-
tatu, kuhu see jääb?

— Ah jah. Hobuse saab omanik kätte, rääkis patrulli
ülem. — Mis muret teil sellest on. Pidagel Parem kui
nimed üles tähendan. Kuidas stnd hüütakse?

— Woldemar Wiilup, oleme wennad...

Anni karjatas tasakesti ja langes Saare kätte wahela.

Suuril filmil waatas ta mõdda wiidawaid wendi,
kes politseinikude wahel südalinna poole liikusid.

— Rogu ennast, Anni, trööstis Saare.

Poissid lastakse muidugi warsti lahti, sest iga ru-
malam inimene saab aru, et nendel lapsikutel külaelanik-
kudel poliitilast aimugi ei ole.

— Ka nemad.... Ka nemad, peavad neid äraneetud kütteid kandma.... Wangikojas waewlema, kuni häwineb terwis.... Ara usu, Arnold, et neid wabastataffe. Ei ialgil

leiti nende läest lendlehed ja sellest on wõimumeestel küll, et kaht noort inimest häwitada. Peale selle on Wiilupide nimi politseile küllalt juba tuttav.

Ilma et kumbki oleks enam sõna rääkinud, sammusid nad waksali poole.

Nad sattusid Nunne tänawal inimmerde ja see sumisew woog kandis neid piklamööda edasi.

Nad wõtsid puiestee ääre seisukohta, kus filmasid oma ees rebenenud palitus wanameest, kes, müts üle kõrwe, popsis piipu ja porises kõhida.

Wanamees sai Saare häält kuuldes tähelepanelikuks ja waatas naeratades ümber.

— Ah teie siin juba, ütles ta ja nad tundsid Lehtroosi häälest.

— Wahetasin watid ja pistsin habeme lõua ääre. Naha jooksin märjaks sunnikute pärast.... Aga, mis teil on? Olete nii kohtunud nägudega?

— Anni wennad wiidi kinni.

— Kus kohal?

— Pärnu maanteel. Seal kus find pükti. Nende ree pealt leiti lendlehtede pakk.

Lehtroos kahtwas.

Ta leha hakkas wärisema, nagu wanamehel kunagi.

Siis sofstas ta sõprele kõrwu:

— Need olid minu lendlehed.... Minu süli pärast wiidi nad kinni.... Tehke minuga mis tahate. Oh, mina igawene jahupea!

Orkestri helid kajasid korraga talwisesse õhtu.

Mängiti riigi hümmi ja mitme tuhandeline rahwa hull paljastas päid.

Taama hoone trepile ilmusid sinikas hallid mundrid. Numärgid kiirgasid päikese kiirtes ja üles seatud sõjawäe laste täägid paistsid kui teras aed.

Trepile ilmus keiser.

Ta oli ümbritsetudest aukandjatest pisut kõrgema kaswuga, kuitwetanud mees.

Waatas korrale üle rahwa fogu ja naeratas, nagu sunnitult.

Tuhoned waitisid, ainult mõned lumera kõhtudega isandad, kes olid pugunud kõige ette, karjusid paar korda hurra.

Nende pragisew hää! lõi kas aga inetult õhku; justament nagu oleks kusagil kraakunud nälgaste ronkade parw.

Keiser astus autosse, kus kätt terwituseks mütsi ääres hoides sõitis tasakesti linna poole.

Ta läks mõne sammuga kauguselt puust mööda, kus Saare oma seltsilistega seisis.

Nad nägid kõik seda kahwatanud, mustast habemest piiratud nägu, mille joontest otsisid asjata seda imet, mis tunnistab waimu jõudu, mis teeb inimese teiste walitsejaks.

— Kõdunew inimene, nagu tema riikki, tähendas Saare, kui pääsesid rahwa murrust kaugemale. Waatastin teda, ja imelik: täiesti wihatundeta — teeks targasti, kui ta aeglasti ameti puhkusele wabatahtlikelt lähets.

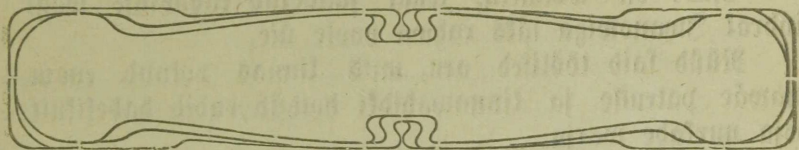
— Tema on wängufanniks wõimumeeste käes, ent nendes waitsetes filmades tabasin siiski helki, milles awalduw kõrkus ja werejanu. Temal pole energiat, aga külma rahu niitõrd küll, et ei tunne hirmu tema käsul walatud werejõgede pärast, ega ei kuule hoigeid wangikodade müüride tagant; ehk küll need hääleb juba üle Wenemaa lajarad, — rääkis Anni erutuselt warisewa häälega.

Rehtroos ei awaldanud oma arwamist riigipea isiku kohta; tema kirus iseennast ja seda õnnetut juhust, mis teda just täna lendlehtede pakiga Bärnu maantele wiis.

— ...Mina tõesti ei tahtnud... Oles ette teadnud...
 Ärge olge minu peale pahane, neiu Wiilup...

— Mis põhjus on mul teie peale pahane olla, watas Anni naeratades. — Wihkan ainult neid, kes koertena tööliste järele nuusiwad, kes on armetud kopila orjad, wenna müüjad; tööriisteks wõimumeeste käes, kes püüawad pungil filmil sellel hoonestugesid all hoida, mis jubri kõigub ja täna-homme langema peab.

XVI.

Ühel waigiel 1917 aasta talwe ööl sammusid tööliste (sitajad) öredas jalgas läbi Kadrioru mere ranna poole.

Nad ruttasid waik des edasi ja seisatasid alles siis, kui paistid juba ööhämarusest kloostru waremed.

Kuu wajus kollakas-walgelt üle mere. Waremete linnapoolne ots mustendas, nagu taewa poole tõstetud tõmp oda tera.

Mehed astusid warede wabele, kus olid juba enne mitme wabriku tööliste wanemad koos.

Kuuwalguses liikusid nad üksteisega suminal rääkides, nagu öö-waimud, kes kogunenud stia lumistele kiwi rahnudele.

See polnud enam harilik jala koosolek, kus hirmumult ringi waadatakse, iga rööbinat kuuldes ehmatasse.

Midagi pidi juhtunud olema, et julgeti kuuwalgel ööl nii suurel arvul kokku tulla.

Mis tõesti juhtunud oli, seda kuulsid koosolejad Saare suust, kes nüüd kiwile tõusis.

Ta teatas töölistele kaua oodatud röömu sõnumit. Näakis et sõjawäed Peterburis töölistega ühinenud; sõjariistade ladud revolutsionäärude käes ja Kroomlinna peal lehwib punane lipp.

Isaar on wõimetu, tema saadetud rahustuse wägi kindral Swanowiga läks rahwa poole üle.

Nüüd said töölised aru, mis linnas polnud enam sõjawäe patrulle ja linnawahidki hoidsid endid häbelikult moja nurkade wcrju.

Selle maru mürin, mis Peterb'ris purustas tiiranni trooni, kestis liig selgesti juba siia.

Homme astuwad töölised kui üks mees wälja ja wabastawad oma wangiostatud wennad....

Korraga ilmus kõrgema müüri äärele Branti kogu.

Tema nägu oli tra'g'm, kui liwidele peatama jäänud lumi. Polnud piimeduse pärast filmi näha sügawais kumu koobastes, küll oga rohkat tuld, mis wälkus sealt pimedusse.

— Praegu kohe lähme purustame need furna koopad! Kähistas ta kobotawa häälega.

— Waadake neid kõrgeid korstnaid, mis seal suitseswad... Neid tahmunuid hooned, kus kirjendawad walgustud aknade read, nagu kurabi irewile aetud hambad....

Seal puretakse õnnetuid orje.... Seal taowad töölised kapitaali sundusel iseenelestele raudu....

Maatasa teeme kõid need koletud hooned.... Minu järele, mehed! Hüüame õõ-töölised wabrikuteft wälja.... Lase wõitlus käia. Maha!

Ta ruttas waremete wälja-käigu poole, käed rusikas, huuled kõrasti kokku surutud.

Suure waewaga saadi temale selgeks teha, et praegu wäljaastumine wõitetu.

Mehed pidasid nõu weel kaua.

Hommiku taewas seisid liikumatast terawotalised pilwed; neid wärwis koidu puna purpurikarwalisteks, nagu mõõku, mida wõiduriktad sõjalased wisanud peale lahingut puhku'ele.

Sähe tuule puhang wihises üle waremete; mehed hakkasid laiali minema.

Widogi liikus õhus ja ühe koopa suule ilmus kahwatanud näoga noor neiu.

Nii pühalit ilme wõis sadandate aastate eest peegel-
bada siin mõne nunna näol, kes ilmus oma kongist Kloostri
kirikusse palweteenistusele, kui oli selle tumeda juukselise
neiu palgil, kes strutas kõrgele kae ja arutas õhku tööliste
wõitluse lipu.

Punane riie laenetas tööliste peade kohal nagu were
jõgi, mis wistas roosakat helki hallide kiwirüngastele, ula-
tas kaugale, siina maale kus koit kulbas laotust....

Meheid paljastasid pead. Kõitide rinnad paisusid wai-
mustuses; mitmel olid pisarad silmis.

— Sina oled wäärt seda wõitluse sümbooli kandma...
Sina, Anni, oled rewulutsiooni õis.... rääkisid tööised,
waremetest lahkudes.

Nad kadusid linna poole. Kostis lume triuksumine
nende jalge all ja Branti lähisew kõne:... Kõit õhku
lasta... Süljeli need korstnad, mis nõgistawad puhast
loobuse õhku... Rusuks kõit paleed ja lossid.. Nagu mind
on rusuks muljutud ... Maha wägiwald! Kätemaksutund,
kui ligi oled....

* * *

Kõige wiimastena lahkusid Anni ja Saare waremetest.
Nad jõudsid Easnamäe järsu'e paealdale, kus seisatasid.
Mereest tõusis tihhe aur, mis kattis tinase tekina puh-
kawat linna.

Minult kiriku tornid, kui hiigla nõelad, ulatasid läbi
niiske udu ja wabriku korstnate suudest tõusid pigimustad
suitsu sambad, mis ühinesid Toompea kohal tõõsumaks
koguks, nagu ähwardaw pikse pilw.

— Tulewal õõl pole linnas nii rahulil — ütles
Saare. — Ma soowiksin, et neid mitte palju ei oleks,
kellel täna wiimane õõ elusalt magada....

Küllalt on werd walatub, selle wägiwaldse walitjuse
plüsti hoidmisels, tema langetamine peats wäHEMA õhwrite
arwuga lörda minema.

— Aga kas sa arwad, Arnold, et kokkupõrkamised politsei ja tööliste wahel tulemata ei jää?

— Seda võime siis loota, kui hommikused teated Peterburist meie herradele halbu uudiseid toovad.

On tjaar juba troonilt tõugatud, siis pole meil midagi karta; kestab aga pealinnas võitlus, tuleb meilgi kõige vastu walmis olla.

Eul, Anni, ei tarwitse aga muresse jääda. Need mõned mustad hinged, kes täna tööliste vastu julgewad kätt tõsta, tallame pihuks.... Nüüd peame linna minema. Ma jaadan sind ema juure, kuna mul omal tehaestesse minna tuleb — sealt hakkab esimene laine liikuma ja meil on enne koosolek.

Anni astus nooremehele tee peale ette.

— Sa arwad, Arnold, et ma tuppä istuma jään, kui tööliised neid ahelaid murravad, mida ma ise jõudu mõõda läbi wiilida olen aidanud. Ma ei lahku sinu kõrvalt!

— Ma mõistan sind täiesti.... Tean et tugewam oled meestest, ent mu süda olets siiski kergem, kui teaksin sind oma wana ema juures olewat... Oled noor... Ornameelne... Rewolutsioon on ilus, aga tema mõllus wõiwad juhtumised esile tulla, mida sinu puhta hingele lahjulitaks pean.

Anni wõttis nooremehe käest kinni. Waatas talle otse filmi.

— Nägid teisiti, kui mõtled, ütles parem otselohke wälja, et sa ei taha.... Ei taha tänasel aupäewal oma kõrwal näha nõrka naisterchwast....

Saare punastas üleni.

— Aga Anni! Sa teed mulle ülekohut. Tööliste juhid hüüdsid sind täna öösel rewolutsiooni dieks. Ma kardan seda dit kaotada.... Sellepärast palun sind tagasihoidlikum olla eelolewa wõitluse puhul.

Sinu langemine tumestaks rewolutsioonääride wõidu wõdmu... Ja mulle... Mulle tooks surma, nüüd kus kindlasti loodan ennast seswat õnne ja wahaduse lähel.

Anni vaatask maha. See polnud enam lastewenna pilt, mis temale filmi puuris. Need olid armastaja nooremehe sõnad, mis tema kõrvus helisesivad.

Waitides sammusid nad mäe weeruni, kus mitme-tümne astmeline paekivist trepp lookles lume hangede wahel.

Kaugelt paistis kühmline järwe kallask, mille peale ilmus tõuswa päikese serw, kui sädemeid pilduw tuline raud, mida kellegi nägemata käsi tõstnud kõrgele.

Need kats noort inimest, kes kandsid rindus nii ras-keid, tõstsid mõtteid, naeratasid nüüd ilmawalgustajale wastu, lahmasid, õnnest warisewail kätel kiirte järele, nagu mängiwad lapsed.

— Waata, Anni, kuidas udu kaob! Majade rägastik on nagu kullases wihmas. — Tuleb ilus ilm ja ilusam päew mu elus.... Jääme siis lahutamatalt sõja-seltkõlasteks ja peale wõitlust — kas lubad Anni, et sulle saatjaks eluteel jään?

— Ma olen sind ammu juba armastanud... sofiistas Anni, peites nägu nooremehe rinnale, kes suudles luge-mata lordi neid ilusaid tmedaid juuksid, õnnejoowastuses särawaid filmi ja naeratawat suud....

Wabrikute sireenid hakkasid hüüdma. Need hoigawad toonid panid õhu lainetama. Uwaldasid rusuwat muljet.

Tundus nagu oleks kusagil ürgama pandud hiigla orel, millega püütakse mängida leina wiisi, nüüd kus priiuse päikene juba särab ja oma kiirtega lööb tõõmu laineid rõhututegi rinda....

Käsi-käes astusid armastajad kiwitrepist alla. Eii-lusid kergil sammel linna poole.

Neid ootas wiimane otsustaw wõitlus: õnn ja wa-badus.

Lõpp.